

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ННІ неперервної освіти**

ПОГОДЖЕННЯ
В.о. директора ННІ неперервної освіти

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
В.о. завідувача кафедри
публічного управління,
менеджменту інноваційної
діяльності та дорадництва

_____ **Юлія НЕГОДА**

_____ **Ольга ВИТВИЦЬКА**

« _____ » _____ 2025 р.

« _____ » _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему «Економічна спроможність територіальних громад в
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітня програма «Публічне управління та адміністрування»

Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна _____

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

_____ **Олександр ЖЕМОЙДА**

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи
д.е.н., професор

_____ **Оксана ЄВСЮКОВА**

Виконала

_____ **Катерина СКОПЧ**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ННІ неперервної освіти**

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри
публічного управління, менеджменту
інноваційної діяльності та дорадництва
д.е.н., проф. _____ **Ольга ВИТВИЦЬКА**
“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ
Скопіч Катерині Олегівні
[прізвище, ім'я, по-батькові]

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітня програма _____ «Публічне управління та адміністрування»
Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна
Тема магістерської кваліфікаційної роботи **«Економічна спроможність територіальних громад в умовах воєнного стану»**
Затверджена наказом ректора НУБіП України № 9 «С» від 07.01.2025 р.
Термін подання завершеної роботи на кафедру 2025.11.25
Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: законодавчі та нормативно-правові акти України та міжнародні угоди, статистичні дані, аналітичні звіти, матеріали з офіційних сайтів органів державної влади та інших суб'єктів публічного управління, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, що присвячені проблемам спроможності територіальних громад.
Перелік питань, що підлягають дослідженню:
1. Теоретичні засади формування економічної спроможності територіальних громад.
2. Євроінтеграційний вимір економічної спроможності територіальних громад.
3. Шляхи підвищення економічної спроможності територіальних громад в умовах воєнного стану.
Перелік графічного матеріалу : 4 таблиці, 6 рисунків.
Дата видачі завдання «10» жовтня 2025 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____

Оксана ЄВСЮКОВА

Завдання прийняла до виконання _____

Катерина СКОПЧ

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему: «Економічна спроможність територіальних громад в умовах євроінтеграції» має вступ, три розділи, висновки та список використаної літератури. Основна частина складає 65 сторінок комп'ютерного тексту. В роботі міститься 4 таблиці та 8 рисунків. Список використаної літератури складається з 72 найменувань.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад щодо формування економічної спроможності територіальних громад в Україні та розробка практичних рекомендацій з метою підвищення їх економічного потенціалу у напрямі європейської інтеграції.

Об'єктом дослідження є територіальний розвиток України у напрямі євроінтеграції з акцентуванням на збереження економічної спроможності територіальних громад в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є економічна спроможність територіальних громад в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано системний та порівняльний методи (для аналізу теоретичних засад економічної спроможності громад), економічний та статистичний аналіз (для оцінки фінансових показників) і структурно-аналітичний підхід для виявлення чинників та механізмів підвищення спроможності громад.

Перший розділ присвячено теоретичним основам економічної спроможності територіальних громад та нормативно-правовому забезпеченню її розвитку. У другому розглянуто вплив євроінтеграції, досвід країн ЄС і участь українських громад у європейських програмах. Третій розділ містить шляхи підвищення економічної спроможності через фінансову децентралізацію, інновації, цифрові технології та міжнародне партнерство.

Ключові слова: ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ, ЕКОНОМІЧНА СПРОМОЖНІСТЬ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, ВОЄННИЙ СТАН, ВІДНОВЛЕННЯ, СТАЛИЙ РОЗВИТОК, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ, ІНВЕСТИЦІЇ.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП – Валовий внутрішній продукт

ДПП – Державно-приватне партнерство

ЄС – Європейський Союз

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

МСБ – Малий та середній бізнес

МСП – Малі та середні підприємства

ОВА – Обласна військова адміністрація

ПДФО – Податок на доходи фізичних осіб

рф – російська федерація

ТГ – Територіальна громада

ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг

CBC – *Cross-Border Cooperation*

CDTO – *Chief Digital Transformation Officer*

CEF – *Connecting Europe Facility*

EIB – *European Investment Bank*

GIS – *Geographic Information System*

KPI – *Key Performance Indicators*

OECD – *Organization for Economic Co-operation and Development*

UIF – *Ukraine Investment Framework*

UNDP – *United Nations Development Programme*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	12
1.1. Сутність та ознаки економічної спроможності територіальних громад.....	12
1.2. Фактори та механізми забезпечення економічної спроможності громад.....	17
1.3. Нормативно-правове забезпечення економічного розвитку територіальних громад в Україні та країнах ЄС.....	22
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	28
2.1. Вплив євроінтеграційних процесів на фінансово-економічний розвиток територіальних громад України.....	28
2.2. Досвід країн Європейського Союзу у забезпеченні економічної самодостатності місцевих громад.....	38
2.3. Аналіз участі територіальних громад України у програмах та проектах ЄС.....	41
Висновки до розділу 2.....	46
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	48
3.1. Удосконалення фінансової децентралізації та механізмів міжбюджетних відносин.....	48
3.2. Використання інноваційних інструментів та цифрових технологій для розвитку економічного потенціалу громад.....	52
3.3. Перспективи залучення інвестицій, міжнародної технічної допомоги та міжрегіонального партнерства.....	58
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	71

ВСТУП

У сучасну епоху глобалізації та прискорення процесів європейської інтеграції здатність місцевих і територіальних громад мобілізувати економічні ресурси, брати участь у процесах розвитку та інтегруватися в ширші рамки співпраці стала нагальним викликом як для теорії, так і для практики державного управління. Для України процес реформування місцевого самоврядування, територіальної організації, фіскальної децентралізації та гармонізації законодавства з *acquis* ЄС відкриває як можливості, так і структурні обмеження. З одного боку, зміцнення економічного потенціалу територіальних громад (ТГ) відкриває шлях до підвищення регіональної конкурентоспроможності, зменшення нерівності та реалізації місцевого розвитку; з іншого боку, існуючі інституційні, фінансові та регуляторні прогалини перешкоджають реалізації цього потенціалу.

Специфіка формування економічної спроможності ТГ в умовах євроінтеграції ускладнюється наявністю воєнного стану, що створює подвійний виклик для територіального розвитку. Зокрема, євроінтеграційні процес вимагають впровадження стандартів фінансової прозорості, децентралізації та сталого розвитку, а збройна агресія РФ створює такі додаткові ризики, як: руйнування інфраструктури, зниження інвестиційної привабливості, міграція населення, зростання соціальних витрат. Ключовими особливостями процесу формування економічної спроможності ТГ є адаптація до кризових умов, за яких у ТГ повинні забезпечуватися базові публічні послуги, а відновлення критичної інфраструктури має відбуватися при обмежених ресурсах. Також, варто акцентувати на диверсифікації джерел доходів територіальних громад з акцентуванням на запровадження грантових програм ЄС, міжнародної технічної допомоги, розвитку місцевого бізнесу та агросектору. За таких умов представницьким органам місцевої влади варто опікуватися безпековою політикою ТГ, яка має бути спрямована на формування резервів, підтримку обороноздатності, інтеграцію програм відновлення з планами розвитку та

відновлення ТГ. Заслуговує на увагу використання інноваційних механізмів управління в ТГ, які мають забезпечувати цифровізацію бюджетних процесів, прозорість закупівель, залучення громадськості тощо.

Вітчизняні дослідники – М. Горбатюк та Н. Патики зазначають, що нещодавні українські реформи децентралізації та територіального об'єднання ілюструють подвійну природу: хоча було досягнуто значного прогресу у формуванні спроможних місцевих одиниць, багато громад все ще стикаються з низьким рівнем людського потенціалу, слабкою дохідною базою та обмеженим доступом до європейських програм. На думку українського вченого А. П. Рачинського, інтеграція України в європейські структури передбачає, що місцеве самоврядування має узгоджуватися з політикою ЄС у таких сферах, як регіональна політика, структурні фонди, міжрегіональна співпраця, тим самим пов'язуючи місцевий економічний потенціал із ширшим виміром європейської інтеграції.

Відповідно, дослідження економічного потенціалу територіальних (місцевих) громад у контексті європейської інтеграції не тільки відповідає актуальній практичній потребі в публічному управлінні та адмініструванні, але й сприяє теоретичному розвитку цієї галузі: воно поєднує сферу місцевого економічного розвитку, управління державними фінансами та дослідження європейської інтеграції.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що процес європейської інтеграції підвищує роль місцевих громад, як суб'єктів реалізації державної та муніципальної політики, освоєння фінансування та створення стійких економічних систем як на рівні держави так і на рівні ТГ. Для України, що розвивається у напрямі євроінтеграції, розширення повноважень ТГ є стратегічним імперативом для досягнення згуртованості, конкурентоспроможності та територіальної стійкості. Водночас існуючі дослідження вказують на невирішені питання, такі, як відсутність комплексної емпіричної оцінки економічного потенціалу громад, недостатня дієвість механізмів впливу європейської інтеграції на місцевий розвиток та адаптацію

інноваційних інструментів, цифрових технологій на рівні громад, що вказує на актуальність та своєчасність такого виду досліджень.

У науковій літературі низка вітчизняних авторів зробили власний внесок у розуміння динаміки ТГ. Наприклад, Т. Заяць та Г. Краєвська досліджували розвиток соціального капіталу в українських ТГ, наголошуючи на нематеріальних активах, необхідних для фінансової самодостатності. О. Тихов та Я. Жовнірчик досліджували механізми забезпечення сталого регіонального розвитку та зміцнення потенціалу громад в Україні. А. Мельник зосередилася на конкурентоспроможності ТГ в Україні в нових умовах регіональної політики. Зазначені наукові напрацювання формують міцні фундаментальні засади щодо тематики даного магістерського дослідження. Проте існують прогалини, на кшталт, того як європейські інтеграційні процеси конкретно впливають на економічний потенціал ТГ, як інноваційні та цифрові інструменти використовуються на місцевому рівні, або як інвестиції та міжрегіональні партнерства можуть бути систематизовані в українському контексті.

На міжнародному рівні такі автори, як Йорг Мейер-Стамер, здійснили внесок у теорію місцевого економічного розвитку, підкреслюючи важливість партисипативних підходів та залучення місцевих зацікавлених сторін до розбудови місцевого потенціалу. Організація економічного співробітництва та розвитку наголосила на важливості розбудови потенціалу громади у своєму фундаментальному звіті «Розбудова потенціалу громади: разом створюємо краще майбутнє». Крім того, у виданні «Європейський регіональний розвиток: сучасні регіональні та місцеві перспективи соціально-економічних та соціально-політичних змін» досліджуються територіальний капітал, регіональні диспропорції та соціально-економічні зміни в Європі, а також запропоноване теоретичне уявлення, що має значення для економічного потенціалу місцевих громад. Вказані зарубіжні дослідження стануть запорукою для дослідження головних проблем, що стосуються формування економічної спроможності ТГ в умовах євроінтеграції. Проте навіть вони вичерпно не охоплюють розуміння суті,

як явища і як процесу – економічного потенціалу ТГ у контексті європейської інтеграції, особливо в пострадянських державах, таких як Україна.

Таким чином, наше дослідження має на меті розвинути та розширити вітчизняні та зарубіжні наукові розвідки, зосередившись на економічному потенціалі ТГ в Україні в контексті європейської інтеграції. Основним завданням має стати усунення прогалини в розумінні того, як аспекти європейської інтеграції (фінансові програми, гармонізація законодавства, міжрегіональні партнерства) впливають на економічний потенціал громад, та як інноваційні інструменти та інвестиційні механізми можуть бути використані на місцевому рівні.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад щодо формування економічної спроможності територіальних громад в Україні та розробка практичних рекомендацій з метою підвищення їх економічного потенціалу у напрямі європейської інтеграції.

Для досягнення *вказаної мети* передбачене виконання таких *завдань*:

- дослідити теоретичні засади, сутність і ключові характеристики економічного потенціалу територіальних громад, а також визначити чинники та механізми, що впливають на його забезпечення та реалізацію;
- визначити нормативно-правову підтримку економічного розвитку ТГ в Україні та окремих країнах ЄС;
- здійснити діагностику вплив процесів європейської інтеграції на фінансово-економічний розвиток ТГ в Україні;
- систематизувати досвід країн-членів ЄС у забезпеченні економічної самодостатності місцевих громад;
- проаналізувати участь ТГ України у програмах та проектах ЄС;
- запропонувати та обґрунтувати напрями підвищення економічного потенціалу ТГ України в контексті європейської інтеграції, зокрема шляхом вдосконалення фінансової децентралізації та міжбюджетних відносин, використання інноваційних інструментів та цифрових технологій, залучення інвестицій, міжнародної технічної допомоги та міжрегіональних партнерств.

Об'єктом дослідження є територіальний розвиток України у напрямі євроінтеграції з акцентуванням на збереження економічної спроможності територіальних громад в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є економічна спроможність територіальних громад в умовах воєнного стану.

Для забезпечення комплексного та багаторівневого дослідження сформульованої проблеми було застосовано такі *методи дослідження*: теоретичний аналіз (для з'ясування та систематизації сутності та характеристик економічного потенціалу); порівняльно-правовий метод (для порівняння нормативно-правових баз в Україні та країнах ЄС); систематизація та узагальнення (для виявлення та систематизації чинників, механізмів та досвіду); статистичні та економетричні методи (для оцінки фінансових та економічних показників громад); метод кейс-стаді (для аналізу прикладів участі в програмах та проектах ЄС); моделювання та прогнозування (для розробки та обґрунтування напрямків підвищення економічної спроможності). Поєднання цих методів дозволяє застосовувати комплексний підхід, що збалансовує теоретичні та емпіричні аспекти дослідження.

Теоретична цінність дослідження полягає у вдосконаленні концептуального розуміння «економічного потенціалу» ТГ, збагаченні теоретичної бази місцевого економічного розвитку в контексті європейської інтеграції та створенні системи взаємозв'язків між факторами, механізмами та інституціями, що відповідають умовам України.

Практичне значення результатів полягає в тому, що розроблені пропозиції та рекомендації можуть бути використані органами державного управління, ТГ та агентствами розвитку в Україні з метою підвищення місцевої економічної стійкості, зміцнення фіскальної децентралізації, залучення цифрових та інноваційних інструментів та поглиблення участі в європейських програмах і партнерствах.

Апробація результатів дослідження відбувалася у процесі участі у «Всеукраїнській конференції учнівської та студентської молоді», за підсумками

якої було підготовлено наукові тези на тему: «Економічна спроможність територіальних громад в умовах євроінтегації».

Публікації.

1. Звоненко К. Економічна спроможність територіальних громад в умовах євроінтегації. *Публічне управління сталим розвитком територіальних громад* : збірник матеріалів Всеукраїнської конференції учнівської та студентської молоді (м. Київ, 26 березня 2025 року) / за заг. ред. О. В. Євсюкової, С. М. Приліпка. Київ: НУБіП, 2025. С.25-26. .

Структура роботи. Магістерська кваліфікаційна робота викладена на 80 сторінках загального тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаної літератури із 72 найменувань. Містить 6 рисунків та 4 таблиці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Сутність та ознаки економічної спроможності територіальних громад

У сучасній публічно-адміністративній та регіональній дискусії поняття економічної спроможності ТГ постає як багатовимірне поняття, що відображає здатність громади мобілізувати, розподіляти та підтримувати економічні, фінансові та інституційні ресурси для задоволення місцевих потреб, сприяння розвитку та забезпечення стійкості. В українському контексті, після реформ децентралізації та територіального об'єднання, значення цього поняття стає особливо виразним: від місцевих громад тепер очікують не тільки виконання функцій самоврядування, а й створення та підтримання життєздатної економічної бази.

На думку вітчизняних дослідниць О. Васильєвої та О. Бойко, потенціал ТГ слід розуміти, як «наявність бюджетних, фінансових, ресурсних, інфраструктурних та кадрових умов, що визначають здатність місцевої громади надавати якісні публічні послуги, а також здатність використовувати власний потенціал – управлінський, фінансовий, економічний, інвестиційний, людський, громадську участь» [70]. Це твердження підкреслює, що економічний потенціал – це не лише питання ресурсів, а й інституційні, інфраструктурні, людські та партисипативні аспекти.

З теоретичної точки зору, економічний потенціал ТГ можна розділити на три взаємопов'язані аспекти:

1. Потенціал мобілізації ресурсів – здатність громади залучати та об'єднувати різноманітні ресурси (власні доходи, трансферти, приватні інвестиції, людський капітал, інфраструктуру). Наприклад, у дослідженні О. Димченко, В. Смачило, О. Рудаченко та ін. стверджується, що фінансовий потенціал громади «демонструє здатність залучати, накопичувати та ефективно використовувати фінансові ресурси з різних джерел для вирішення місцевих проблем» [6].

2. Потенціал використання та розгортання – здатність ефективно розгортати ці ресурси (інвестувати в інфраструктуру, стимулювати місцеві підприємства, управляти видатками, використовувати місцеві активи). Оцінка фінансового потенціалу ТГ, проведена Т. Таукешевою, Г. Даудовою та В. Прасолом, підкреслює важливість аналізу структури доходів і видатків місцевих бюджетів [24].

3. Адаптивний/розвивальний потенціал – здатність громади реагувати на зовнішні зміни (економічна криза, демографічні зрушення, інтеграційні процеси) та розвивати свій економічний потенціал з часом. Наприклад, дослідження показують, що в умовах війни в Україні диференціація між громадами за фінансовим потенціалом збільшилася, що означає, що адаптивний потенціал є ключовим компонентом.

У контексті ТГ термін «економічний потенціал» підкреслює, що громада є як просторовою, так і інституційною одиницею: місцевим самоврядним утворенням, яке має ресурси, обов'язки та потенціал для розвитку [2]. Зокрема, він пов'язує поняття ТГ з самоврядуванням, економічною базою, фінансовою автономією та орієнтацією на розвиток.

На основі аналізу літературних джерел було виділено основні характеристики (атрибути) економічної спроможності на рівні громади (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Ключові характеристики економічної спроможності територіальних громад

№	Атрибут	Опис
1	Різноманітність економічної бази	Громада з вищим потенціалом, як правило, має диверсифіковану економічну базу (сільське господарство, послуги, промисловість, туризм), а не надмірно залежить від трансфертів чи одного домінуючого роботодавця. Дослідження українських громад показують, що вузька економічна база та менша чисельність населення корелюють з нижчим потенціалом.
2	Генерування власних доходів	Вимірним показником спроможності є частка місцевих податків, зборів та інших власних доходів порівняно з трансфертами. Громади з вищою часткою власних доходів, як правило, мають сильнішу автономію.
3	Ефективне	Наявність інституційних механізмів планування, розподілу, моніторингу та оцінки ефективного використання фінансових

	управління бюджетом та фінансами	ресурсів, включаючи інвестиційні рішення, капітальні витрати, інфраструктуру.
4	Інвестиційна привабливість та використання ресурсів	Здатність громади залучати державні/приватні інвестиції, продуктивно використовувати місцеві ресурси (землю, людський капітал, інфраструктуру). Дослідження наголошують на підприємницькому компоненті як частині потенціалу.
5	Інституційний/ людський потенціал	Потенціал залежить не лише від фінансових ресурсів, а й від кваліфікованого персоналу, ефективних структур управління, залучення зацікавлених сторін (бізнесу, громадянського суспільства, місцевої влади).
6	Вплив територіального масштабу та розміру населення	Емпіричний аналіз показує, що громади з більшою чисельністю населення або більш сприятливим розташуванням часто демонструють вищу спроможність, тоді як менші або віддалені громади часто мають труднощі.
7	Сталий розвиток та стійкість	Громада з економічним потенціалом повинна не лише задовольняти поточні потреби, а й бути орієнтованою на сталий розвиток, бути здатною протистояти зовнішнім потрясінням (економічній кризі, війні), а також використовувати інновації та цифрові технології.
8	Узгодженість з нормативно-правовими та інституційними рамками	Сприятливе середовище (законодавство про децентралізацію, місцеве фінансове регулювання, узгодження з ЄС, транскордонне співробітництво) є надзвичайно важливим. Без належної правової та інституційної бази громади можуть не мати змоги повною мірою реалізувати свій потенціал.

Джерело: складено автором за даними [17] [6] [55] [22]

З огляду на вищезазначене, на нашу думку, варто запропонувати наступне визначення провідної категорії «економічний потенціал територіальної громади». Відтак, економічний потенціал територіальної громади – це комплексний набір ресурсів місцевого рівня (економічних, фінансових, людських, інфраструктурних та інституційних), а також механізми та процеси мобілізації, використання та підтримки цих ресурсів з метою задоволення місцевих потреб, розвитку економічної бази території, забезпечення фінансової та інституційної автономії, адаптації до зовнішніх змін та ефективної участі в більш широких інтеграційних процесах [16].

Таке трактування змісту цієї категорії підкреслює, що економічний потенціал не є статичним запасом ресурсів, а динамічний процес мобілізації, використання та адаптації, пов'язаний із самоврядуванням, місцевим розвитком та інтеграцією в ширші економічні рамки.

В українському середовищі на увагу заслуговують кілька специфічних особливостей:

Реформа децентралізації, розпочата у 2014 р., сприяла передачі значної кількості повноважень, ресурсів та відповідальність ТГ, тим самим підвищивши ставки для економічного потенціалу. Вже попередньо цитовані нами вітчизняні дослідниці О. Васильєва та О. Бойко підкреслюють, що зміцнення потенціалу громад є ключовим завданням реформи місцевого самоврядування [70].

Багато українських ТГ залишаються в значній мірі залежними від державних трансфертів та субсидій; така залежність послаблює автономію та потенціал. Дослідження фінансової самодостатності вказують на те, що багато громад мають низький рівень незалежності доходів [72]. В умовах зовнішнього стресу (наприклад, війни, пандемії) адаптаційний потенціал громад є дуже диференційованим: деякі громади вдається збільшити потенціал, тоді як інші відстають [72].

У контексті європейської інтеграції додатковими вимірами потенціалу стають приведення у відповідність до норм ЄС, можливість доступу до програм фінансування ЄС, транскордонне співробітництво, цифрова/хаб-інфраструктура.

Підсумовуючи вище зазначене, економічний потенціал ТГ відображає здатність громади мобілізувати, розподіляти та підтримувати різноманітні ресурси – фінансові, економічні, інфраструктурні, людські та інституційні – з метою зміцнення місцевої економіки, забезпечення фінансової та інституційної автономії та підвищення її стійкості перед внутрішніми та зовнішніми викликами. Вона характеризується добре функціонуючою економічною базою, ефективним генеруванням доходів, інвестиційною привабливістю, сильним управлінням та людським капіталом, а також узгодженістю з сприятливими регуляторними та інституційними рамками.

Ця концепція акцентує увагу на процесах мобілізації та адаптації, а не лише на наявності активів: громада може володіти землею, інфраструктурою або бюджетними трансфертами, але без механізмів ефективного використання, підприємництва, співпраці зацікавлених сторін та адаптивності її економічний

потенціал залишається прихованим. Наприклад, дослідження Т. Таукешевої та ін. дає нам право зробити висновок про те, що в багатьох українських ТГ, незважаючи на реформи децентралізації, зберігаються обмеження в структурі бюджету, податковому потенціалі та здатності виконувати місцеві функції [24].

В українському контексті економічний потенціал набуває особливого значення з огляду на триваючу децентралізацію, територіальне об'єднання та процес європейської інтеграції. Ці реформи підвищують очікування щодо того, що громади будуть виконувати не лише функції постачальників послуг: вони повинні стати економічними суб'єктами, які залучають інвестиції, беруть участь у програмах ЄС, сприяють інноваціям, впроваджують цифрові інструменти та формують міжмуніципальні партнерства. На думку О. Димченко, багато громад продовжують боротися з надмірною залежністю від трансфертів, обмеженим людським/інституційним потенціалом та географічними або демографічними недоліками [6].

Саме, застосування концепції економічного потенціалу до ТГ означає звернення уваги як на те, які ресурси є у власності громади, так і на те, як вони використовуються – включаючи інституційні, управлінські, партнерські та інноваційні механізми. Це також означає визнання контекстуального виміру: ТГ функціонують у рамках багаторівневої системи управління (місцевого, регіонального, національного та європейського рівнів), а їх потенціал формується міжбюджетними відносинами, регуляторними рамками, політикою децентралізації та процесами зовнішньої інтеграції.

По суті, економічний потенціал ТГ є містком між місцевим самоврядуванням та місцевим економічним розвитком. Він дає змогу громадам вийти за межі залежності та надання послуг і стати проактивними економічними суб'єктами, здатними створювати цінність, адаптуватися до змін та брати значущу участь у ширших інтеграційних процесах.

1.2. Фактори та механізми забезпечення економічної спроможності громад

З метою розуміння того, як формується й зміцнюється економічна спроможність ТГ, варто виокремити фактори (умови, драйвери) та механізми (інструменти, процеси, інституційні рішення), за допомогою яких ці фактори реалізуються. На думку більшості дослідників як українських, так і зарубіжних, формування спроможності здійснюється за умови наявності сприятливих умов і ефективних механізмів мобілізації, управління, фінансів і партнерства.

Серед найважливіших факторів, які визначають економічну спроможність ТГ, варто виділити кілька ключових аспектів, що впливають на їх економічну стабільність, розвиток та здатність до самостійного функціонування.

Фінансові ресурси та база доходів є однією з основних складових економічної спроможності громад. Високий рівень власних доходів дозволяє ТГ зменшити залежність від державних трансфертів, самостійно фінансувати розвиток соціальної та інфраструктурної сфери, а також ефективно залучати зовнішні інвестиції [5]. Наприклад, аналіз фінансової спроможності українських громад показує значну диференціацію за доходами на одного мешканця: найбільш спроможні громади демонструють вищий рівень мобілізації місцевих податків та зборів, що створює передумови для реалізації довгострокових інвестиційних проектів і модернізації інфраструктури.

Інституційна та кадрова спроможність визначає здатність органів місцевого самоврядування ефективно планувати, координувати та реалізовувати управлінські рішення. Наявність компетентних кадрів, достатня кваліфікація працівників, активна участь громадськості та міжсекторна взаємодія забезпечують високу адаптивність громади до нових викликів. Дослідження показують, що громади з високим рівнем інституційної спроможності швидше реагують на зовнішні зміни, ефективніше залучають ресурси та реалізують стратегічні ініціативи, включаючи проекти з міжнародною підтримкою [4].

Територіальні та демографічні характеристики значною мірою впливають на можливості розвитку громади. Чисельність населення, густота розселення,

географічне розташування та рівень транспортної та інфраструктурної доступності визначають потенціал залучення інвестицій, ефективність надання послуг і масштаб реалізованих проєктів. Менші, віддалені або малонаселені громади часто стикаються з більшими обмеженнями, що потребує застосування додаткових стимулів та спеціальних програм підтримки.

Економічна база та диверсифікація економічної діяльності також виступають важливим чинником. Структура місцевої економіки, присутність підприємств різних секторів (аграрного, промислового, сервісного), а також рівень диверсифікації проти залежності від одного виду діяльності безпосередньо впливають на стабільність доходів громади та її здатність до інноваційного розвитку. Громади з більш диверсифікованою економічною базою краще протистоять ризикам і кризовим ситуаціям [3].

Правове, регуляторне та фіскальне середовище визначає рамки, у яких громада може діяти. Законодавство на національному та субнаціональному рівнях, реформи децентралізації, механізми міжбюджетних відносин та повноваження органів місцевого самоврядування формують умови для ефективного використання ресурсів, реалізації проєктів та розвитку економічної автономії [11].

Зовнішнє середовище та інтеграційні процеси створюють додаткові можливості для розвитку. Доступ до міжнародних програм, участь у міжрегіональному та міжмуніципальному співробітництві, залучення інвестицій та підтримка міжнародних партнерів дозволяють громадам посилювати власний економічний потенціал, підвищувати інвестиційну привабливість та інтегруватися у європейський простір [13].

Інновації, цифровізація та зв'язність сьогодні стають критично важливими чинниками підвищення економічної спроможності. Використання цифрових інструментів, електронного урядування, відкритих даних та інноваційних технологій дозволяє оптимізувати процеси управління, підвищувати ефективність надання послуг, стимулювати розвиток підприємництва та залучати додаткові ресурси. Досвід країн ЄС та передових українських громад

показує, що інноваційні підходи та цифрові рішення суттєво підвищують адаптивність та конкурентоспроможність ТГ у сучасних умовах [4].

Таким чином, економічна спроможність ТГ формується під впливом комплексного поєднання фінансових, інституційних, демографічних, економічних, правових, зовнішніх та інноваційних факторів, які взаємодіють між собою та визначають здатність громади до сталого розвитку, ефективного управління ресурсами та інтеграції у національний та міжнародний економічний простір.

Механізми – це конкретні інституційні, фінансові й організаційні інструменти, через які зазначені вище фактори активізуються, комбінуються й спрямовуються на підвищення економічної спроможності громади (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Механізми, які забезпечують і реалізують економічну спроможність

Джерело: складено автором за даними [21] [13]

Варто зауважити, що фактори й механізми не діють ізольовано. Наприклад, фактором інституційної спроможності (кадри, місцеве управління) яка є ефективною лише за умов використання механізмів стратегічного планування й цифровізації. А економічна база-диверсифікація (фактор) може бути використана за допомогою механізмів ДПП, міжмуніципальних кластерів та інноваційної інфраструктури. Синергія сприятливих умов і активних механізмів визначає рівень економічної спроможності ТГ.

У спрощеному вигляді:

- Фактори → задають умови (фінансові ресурси, інституційна спроможність, економічна база, зв'язність, регуляторне середовище)
- Механізми → це інструменти та процеси (децентралізація, стратегічне планування, цифровізація, партнерство, інвестиційні та зовнішні механізми)
- Результат → підвищена економічна спроможність: сильніша місцева економіка, більша фіскальна та інституційна автономія, стійкість, адаптивність, інтеграція у регіональні та європейські рамки.

Для ТГ в Україні зазначені фактори й механізми мають особливу актуальність з огляду на процеси децентралізації, вимоги воєнного часу, потребу у відновленні та інтеграції з ЄС. Наприклад, громади можуть вже мати передані повноваження і, можливо, більші доходи, але без механізмів цифрового управління або мобілізації активів їхня спроможність залишається невикористаною. Також можливість участі в програмах ЄС чи транскордонних ініціативах є саме механізмом, що залежить і від фактора інституційної спроможності, і від механізму партнерства/кооперації.

Розвиток малого та середнього бізнесу є важливим чинником економічного зростання у країнах світу, виступаючи ключовим джерелом інновацій, створення нових робочих місць та підтримки соціальної стабільності.

Для ТГ МСБ може стати надійною основою для підвищення економічного добробуту населення та забезпечення стійкого розвитку регіонів. До основних аспектів, що підкреслюють роль МСБ в зміцненні економічного потенціалу громад, належать наступні елементи (рис. 1.2).

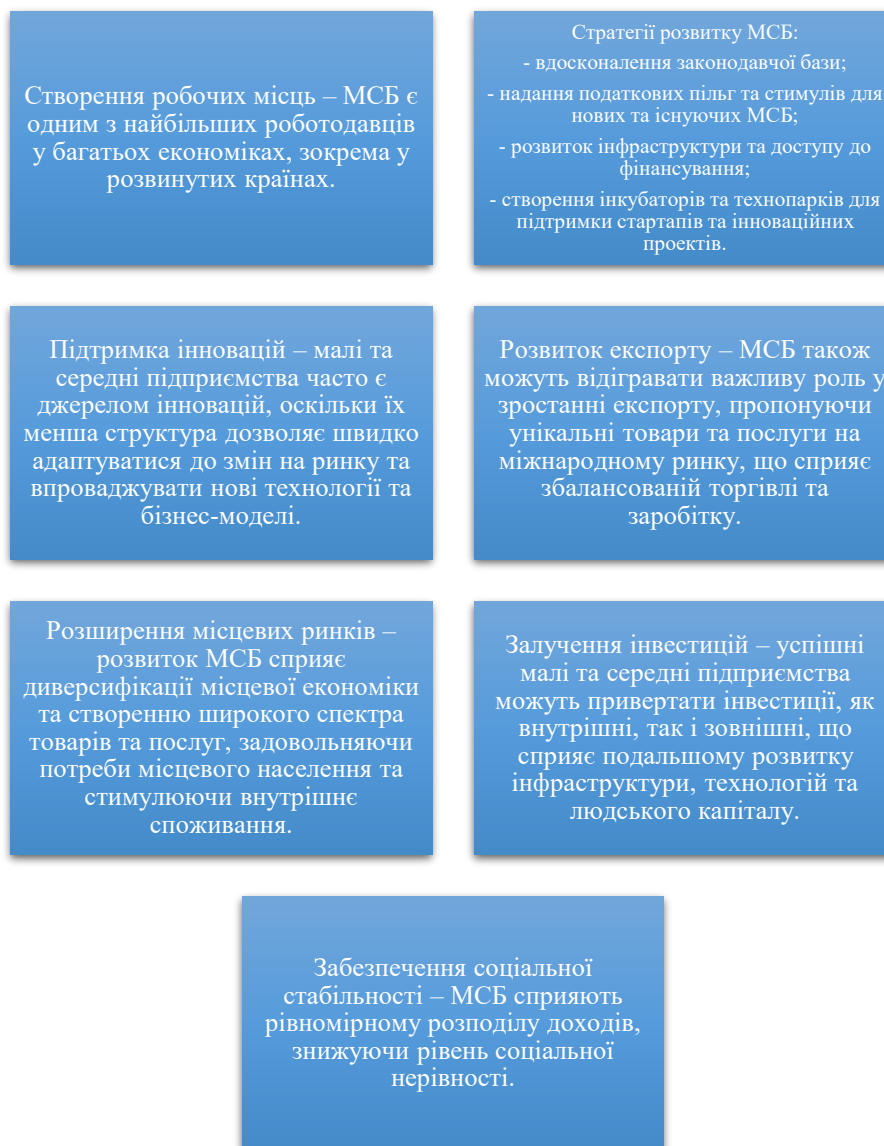

Рис. 1.2. Переваги розвитку малого та середнього бізнесу в територіальних громадах

Джерело: складено автором за даними [19]

Так, розвиток МСБ не лише сприяє економічному зростанню та створенню робочих місць, але й відіграє важливу роль у зміцненні соціальної стабільності та підвищенні якості життя населення в ТГ.

Отже, економічна спроможність ТГ визначається сукупністю факторів – фінансових, інституційних, економічних, територіальних, регуляторних,

технологічних. Ці фактори створюють умови, але вони реалізуються лише через відповідні механізми – такі як децентралізація фінансів, стратегічне планування, цифровізація, кооперація, інвестиційні й зовнішні механізми. Розуміння обох груп (факторів і механізмів) є важливим для діагностики того, чому одні громади успішно будують економічну спроможність, а інші відстають, а також для формування політик з її зміцнення в умовах євроінтеграції та реформи місцевого самоврядування.

1.3. Нормативно-правове забезпечення економічного розвитку територіальних громад в Україні та країнах ЄС

Правове поле, яке забезпечує економічний розвиток ТГ, виконує роль фундаменту, на якому базуються функції місцевого самоврядування, фінансова спроможність і розвиток громади. В Україні це поле формується на трьох рівнях: конституційному, законодавчому та підзаконному. Конституція України закріплює право ТГ на місцеве самоврядування та заявляє про участь громадян у вирішенні питань місцевого значення, що створює правову основу для діяльності громад. У законодавчому вимірі ключове значення мають акти, що регулюють статус громади, її повноваження, межі і організацію (закон «Про місцеве самоврядування в Україні»), а також закони, які визначають процес об'єднання громад, співпраці між ними, передачі повноважень та формування бюджетної автономії [18]. Наприклад, концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади стала вихідним документом для оновлення законодавства і створення правової бази децентралізації.

У контексті бюджету і фінансів місцевих громад нормативно-правове забезпечення охоплює Бюджетний та Податковий кодекси. Саме через зміни в них здійснено передачу частки податків до місцевих бюджетів, надано громадам більшу фінансову автономію, створено основу для формування власних доходів. Дослідження показують, що після внесених у 2014–2015 роках змін обсяг місцевих бюджетів зріс значно, що підсилює фінансову спроможність громад.

Підзаконні акти, нормативи й рішення органів місцевого самоврядування разом із постановами Уряду створюють детальну регламентацію питань територіальної організації, міжмуніципальної кооперації, управління активами та участі громадян. Український портал децентралізації повідомляє, що більшість громад уклали ряд договорів про співробітництво, реалізували моделі міжмуніципального об'єднання та наблизились до стандартів, передбачених Європейська хартія місцевого самоврядування. Проте одночасно визнається, що нормативно-правова база в Україні має слабкі місця: питання чіткості поділу повноважень між рівнями управління, забезпечення фінансовими ресурсами, контролю за законодавчою реалізацією залишаються актуальними [71].

У держав членах ЄС нормативно-правове забезпечення економічного розвитку місцевих та регіональних громад має кілька рівнів: міжнародні договори, нормативи ЄС, національне законодавство держав-членів, а також імплементація та практична реалізація.

1. Міжнародні стандарти

– Європейська хартія місцевого самоврядування (European Charter of Local Self-Government) була відкликана до підписання 15 жовтня 1985 р., набула чинності 1 вересня 1988 р. і є базовим документом Ради Європи з питань місцевого самоврядування [34].

– Хартія встановлює такі ключові принципи: автономія місцевого самоврядування, право громад на власні ресурси, участь громадян, спроможність вирішувати місцеві справи [34].

2. Нормативи ЄС, політика згуртування і регіональної політики

– У рамках політики згуртування (Cohesion Policy) ЄС виділяє значні ресурси для регіонального й місцевого розвитку. Наприклад, Рада ЄС затвердила пакет законодавства на понад 330 млрд євро на 2021-2027 рр. для структурних фондів [37].

– Принципи multi-level governance (багаторівневе управління), партнерства, орієнтації на місце (place-based approach) є ключовими для ЄС-політик у сфері місцевого розвитку [37].

3. Національні законодавства держав-членів

– Кожна держава-член ЄС імплементує Хартію та політики ЄС у своє національне законодавство: закони про муніципалітети, фінансову автономію, цифрову трансформацію, міжмуніципальне співробітництво. Наприклад, у Німеччині, Швеції, Франції існують відповідні законодавчі рамки для муніципалітетів.

– Практика ЄС демонструє: наявність нормативної бази + доступ до фінансових ресурсів + стимулююче середовище = вищий рівень розвитку місцевих громад.

4. Системи контролю, моніторингу та звітності

– У країнах ЄС активно використовують процедури моніторингу, звітності, аудиту використання коштів, міжмуніципального співробітництва. Наприклад, Рада ЄС наголошує на спільному управлінні (shared management) між Єврокомісією, державами-членами та місцевими властями [35].

Порівняльний аналіз дозволяє виявити як спільні тенденції, так і суттєві відмінності між Україною і країнами ЄС. Спільними ознаками є підвищена роль місцевого самоврядування, поширення фінансових повноважень громад, розвиток міжмуніципального співробітництва. Однак у країнах ЄС ця система часто має давнішу правову традицію, вища фінансова автономія громад, більш стабільні і відпрацьовані механізми доступу до ресурсів та партнерств. В Україні нормативно-правова база ще перебуває в процесі трансформації, стикається з питаннями реалізації норм, обмеженою практикою контролю, нерідко декларативним характером окремих положень.

Для економічного розвитку ТГ правове забезпечення повинно створювати не просто формальні рамки, але дієві умови: чітко визначені повноваження місцевого самоврядування, забезпечення доступу до власних фінансових ресурсів, правова база для залучення інвестицій і зовнішньої допомоги, рамки для цифровізації і інновацій, механізми контролю та моніторингу використання ресурсів. У контексті євроінтеграції України це означає, що українське законодавство має бути приведене у відповідність із європейськими стандартами

і практиками, а реалізація нормативної бази – забезпечена відповідними інституційними і процедурними механізмами.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення виступає ключовим елементом формування економічної спроможності ТГ – воно задає рамкові умови, визначає ресурси, механізми, відповідальність і умови для реалізації. У поєднанні з факторами та механізмами, про які йшла мова в попередніх підрозділах, воно створює основу для системного підходу до розвитку ТГ в умовах європейської інтеграції та реформ місцевого самоврядування.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дослідження було сформовано теоретичну основу розуміння економічної спроможності ТГ, а також розкрито її сутність, характеристики, ключові фактори та механізми, що забезпечують її формування і розвиток.

Встановлено, що економічна спроможність ТГ – це не просто наявність фінансових ресурсів, а комплексна характеристика, яка включає мобілізацію, розгортання й сталість економічних, фінансових, інституційних, людських та інфраструктурних ресурсів задля задоволення локальних потреб, розвитку економічної бази та забезпечення адаптивності до зовнішніх викликів.

Також було виокремлено основні характеристики цієї спроможності – серед яких диверсифікована економічна база, власні доходи, ефективне бюджетне й фінансове управління, інвестиційна привабливість, інституційна та кадрова спроможність, зв'язність із нормативно-правовими рамками, технологічна/цифрова складова та стійкість до змін. Ці характеристики дозволяють оцінити потенціал громади не тільки по ресурсному наповненню, але й по її здатності діяти й розвиватися.

Проаналізовано систему факторів та механізмів, які формують економічну спроможність. Серед факторів – фінансові ресурси й база доходів, інституційно-кадровий потенціал, демографічно-територіальні характеристики, структура місцевої економіки, правове і регуляторне середовище, процеси

інтеграції, інновації й цифровізація. Механізми – це конкретні інструменти: фінансова децентралізація й міжбюджетні відносини, об'єднання громад і міжмуніципальна кооперація, стратегічне планування та мобілізація активів, цифрові й інноваційні інструменти, а також міжнародне партнерство і залучення зовнішніх ресурсів. Важливим є те, що фактори створюють умови, але вони можуть ефективно проявитися лише через дієві механізми.

Окремо підкреслено, що український контекст має свої особливості: реформа об'єднання ТГ, передача більших повноважень місцевого самоврядування, зростання частки власних доходів громад – усе це створює підґрунтя для розвитку економічної спроможності. Проте існують значні виклики: нерівність між громадами, висока залежність окремих громад від державних трансфертів, слабка інституційна спроможність, фрагментованість територіального устрою, а також необхідність адаптації до умов європейської інтеграції. Наприклад, дослідження показують, що сільські громади залишаються найбільш трансфертозалежними.

Зазначено, що правове забезпечення виступає своєрідним каркасом, який задає рамки дій для громад: зміни у бюджетному, податковому законодавстві, механізми об'єднання громад, делегування повноважень – усе це впливає безпосередньо на фінансову і економічну спроможність. Одночасно відзначено, що правова база в Україні ще потребує вдосконалення: реалізація норм нерідко формується декларативно, а доступ до ресурсів і механізмів управління ще не є рівномірним.

У цілому, перший розділ створює необхідний теоретичний та методологічний фундамент для подальшого дослідження. Він дозволяє ясно сформулювати, що саме ми розуміємо під економічною спроможністю ТГ, якими характеристиками вона володіє, які умови і інструменти її формують, і які особливості має цей процес в українських реаліях.

Таким чином, можна зробити висновок, що без комплексного підходу – синергії ресурсів, механізмів та нормативно-правового середовища – побудова

справді спроможної ТГ, здатної до економічного розвитку й участі в європейських інтеграційних процесах, є неможливою.

РОЗДІЛ 2. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Вплив євроінтеграційних процесів на фінансово-економічний розвиток територіальних громад України

У контексті економічної спроможності ТГ України значну роль відіграє процес європейської інтеграції – він виступає каталізатором змін у фінансовій, інституційній, нормативній та інвестиційній сферах. Нижче наведено аналіз ключових впливів із кількісними даними, практичними прикладами та зауваженнями щодо обмежень.

Одним із основних каналів впливу є реформа децентралізації, яка значною мірою стимульована євроінтеграційними зобов'язаннями України. У своєму звіті European Commission зазначає, що в межах реформи було створено 1 469 ТГ (станом на певний період) в Україні, що відповідає меті значного укрупнення місцевих одиниць адміністративного устрою [54]. Це сприяє підвищенню економічної та фінансової спроможності, оскільки більші громади мають ширші ресурси й можливості для реалізації місцевих проектів.

За даними дослідження, частка місцевих бюджетів, які отримують значний обсяг власних доходів та повноважень, суттєво зросла: як зазначено в публікації «Society and Economy», місцеве самоврядування України отримало до 41 % загальних державних доходів станом на 2021 рік, у порівнянні з 23 % у 2013 році [30]. Це свідчить про покращення фінансової автономії громад, що є складовою їх економічної спроможності.

Додатково, експерти виявили, що завдяки євроінтеграційній перспективі та залученню міжнародної технічної допомоги, українські громади отримують можливості для участі у міжнародних програмах, партнерствах, що створює додаткові фінансові й інституційні канали. Наприклад, European Committee of the Regions підкреслює, що європейська інтеграція є «значущим стимулом для розвитку міст і регіонів України» [48].

На практиці реформа децентралізації та євроінтеграційна спрямованість впливають на деякі аспекти. Розширення бюджетних доходів громад за рахунок

передачі частини податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів. Згідно з даними, в Україні у 2023 році 64 % ПДФО та ПДФО від військовослужбовців було передано до місцевих бюджетів [54].

Поліпшення адміністрування й стандартизації місцевих бюджетів у відповідності з європейськими принципами. Наприклад, у звіті зазначається, що участь громад у стандартах статистики (наприклад, впровадження системи NUTS) дозволяє краще аналізувати та планувати розвиток.

Залучення міжнародних програм і проєктів, що дає громадам можливість додаткових ресурсів та технологій. Так, програма U-LEAD with Europe (за підтримки ЄС) спрямована на підтримку українських громад у реформі децентралізації.

Приведені дані дозволяють здійснити кілька попередніх розрахунків та індикативних висновків:

— Зростання частки доходів місцевого самоврядування з 23 % у 2013-му до 41 % у 2021-му – це приріст на ~18 п. п., або середнє щорічне зростання ≈ 2.6 п. п. за 8 років. Цей темп свідчить про прискорення процесу автономізації громад.

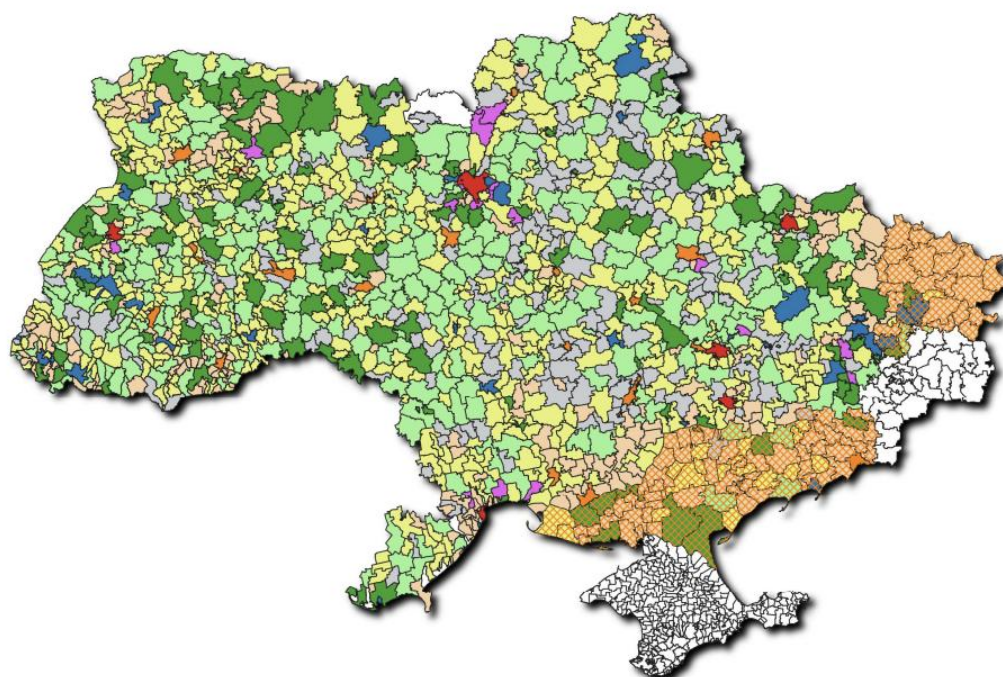
— Якщо врахувати, що частка власних доходів у деяких громадах збільшилась, наприклад, через передачу 64 % ПДФО у 2023 році, можна припустити, що бюджетна спроможність цих громад зросла принаймні на таку частку від раніше централізованих доходів.

— У рамках структурної політики ЄС зазначено, що у країнах з високим рівнем децентралізації субнаціональні уряди здійснюють ~68 % суспільних інвестицій, що перевищує середній показник ЄС-28 (~54 %). Це свідчить, що для України — яка проводить аналогічні реформи – існує потенціал наблизитися до таких показників.

Незважаючи на позитивні зрушення у процесах децентралізації та євроінтеграційного розвитку, перед ТГ України стоятимуть низка значущих обмежень і викликів. Спостерігається чітка нерівномірність у спроможності громад: особливо в сільських або віддалених регіонах громади часто не мають

достатнього кадрового ресурсу або фінансової бази для реалізації реформ та виконання нових функцій. Зокрема, у звіті Organisation for Economic Co-operation and Development відзначається, що хоча 80% міських муніципалітетів повідомили про наявність достатньої спроможності для розробки стратегій розвитку, лише 67% сільських громади вважали те саме [64].

У процесі інтеграції та передачі нових повноважень існують проблеми координації між рівнями влади, а також складнощі з адаптацією до норм ЄС у сфері прозорості, звітності, використання міжнародних фондів та впровадження програм. У документі OECD зазначено, що переходи завдань між рівнями влади створили напругу між субнаціональним та центральним рівнями, а також залишилися питання чіткого розподілу обов'язків [62].

Умовні позначення:
Типи територіальних громад

- (1) громади-лідери з найбільшою кількістю населення
- (2) успішні громади, центрами яких є великі міста
- (3) переважно міські громади з оптимальним і помірним рівнями спроможності, які сформувалися навколо колишніх районних центрів
- (4) значні за людністю міські громади з оптимальним рівнем спроможності, які сформувалися навколо середніх міст
- (5) переважно сільські громади з високим індексом податкоспроможності та найвищими доходами бюджету на 1 особу
- (6) міські та селищні громади з переважно помірним та оптимальним рівнями спроможності
- (7) переважно сільські та селищні громади з досить значною кількістю населення та найгіршими фінансовими показниками
- (8) переважно малолюдні сільські громади з відносно високими доходами бюджетів і найвищим рівнем забезпеченості дошкільними й медичними закладами
- (9) переважно сільські громади з високою дотаційністю бюджетів, помірним, задовільним і низьким рівнями спроможності
- тимчасово окуповані території станом на 24.02.2022 р.

Тимчасово окуповані території після повномасштабної агресії росії

- тимчасово окуповані території станом на 01.07.2023 р.

Рис. 2.1. Типи територіальних громад України.

Джерело: складено автором за даними [62].

ТГ України характеризуються значною неоднорідністю, адже їх соціально-економічний профіль формувався протягом багатьох років під впливом різних історичних, економічних та географічних факторів. Застосування кластерного аналізу дозволило виділити дев'ять типів громад на території країни (рис. 2.1), що відображають різноманіття їхніх економічних, демографічних та інфраструктурних характеристик.

Попри поділ на дев'ять кластерів, спостерігається певна концентрація громад у кількох типах. Найчисельнішим виявився дев'ятий кластер, який охоплює приблизно кожену третю ТГ України та сумарно налічує 10,6 % населення країни. До цього типу належать переважно класичні сільські громади (67 %), що характеризуються низькою щільністю населення. Серед міських громад цього кластеру переважають ті, центрами яких є невеликі міста на кшталт Белза, Устилуга, Берестечка та інших.

Внутрішні відмінності в межах дев'ятого кластеру є порівняно незначними. Основні показники економічної та адміністративної спроможності зменшуються за вектором «міські – селищні – сільські громади». Більше ніж 27 % громад цього типу характеризуються низьким або задовільним рівнем спроможності. Географічно такі громади представлені в усіх регіонах України, проте їх кількість мінімальна у Донецькій, Луганській та Харківській областях, що відображає особливості соціально-економічного розвитку цих територій.

Шостий і сьомий типи ТГ України майже однакові за кількістю, при цьому кожен з них включає близько п'ятої частини всіх громад країни. Водночас ці типи значно відрізняються за загальною та середньою чисельністю населення, фінансовими показниками та рівнем економічної спроможності.

Громади шостого типу переважно міські та селищні (91 %), їхні центри – здебільшого колишні районні міста, що мають помітно вищий соціально-економічний потенціал. Населення громад цього типу становило 16,8 % від загальної чисельності населення України. Більшість із них (понад 85 %)

характеризувалися помірним, оптимальним або високим рівнем спроможності. Територія громад шостого типу охоплює майже 29 % площі країни, при цьому вони найбільш поширені в центральних областях України.

Громади сьомого типу значно поступаються шостому за чисельністю населення – тут мешкає лише 8,6 % громадян України, що приблизно вдвічі менше, ніж у шостому типі. Середня чисельність населення в громадах цього типу також удвічі менша – 11,5 тис. осіб проти 23 тис. у шостому типі. Ці територіальні одиниці переважно сільські та селищні. Вони відзначаються найнижчими фінансовими показниками, високою дотаційністю бюджетів та низьким рівнем податкоспроможності й спроможності. Географічно громади сьомого типу зосереджені переважно в Запорізькій, Луганській, Миколаївській та Херсонській областях.

Восьмий тип ТГ включає майже 200 одиниць, де мешкає 3,7 % населення країни. Це переважно малонаселені сільські громади, які мають високі витрати на утримання соціальної інфраструктури та органів місцевого самоврядування. Водночас вони демонструють відносно високі доходи на одного мешканця, оптимальний рівень податкоспроможності та найвищий рівень забезпеченості дошкільними закладами й установами первинної медичної допомоги. Такі громади найбільш характерні для центральних і північно-східних регіонів України.

Загалом, чотири найбільш чисельні типи громад концентрують 86 % ТГ України, які займають 84 % території країни, проте в цих громадах проживає менше ніж 40 % населення.

До п'яти інших типів увійшло близько 200 ТГ, які можна вважати найбільш успішними з точки зору економічної спроможності та фінансових показників. Серед них найбільшу частку (61 %) займає третій тип. Ці громади покривають 11,4 % території країни та налічують 14,2 % населення. Переважно це міські громади (93,4 %), центрами яких є колишні чи нинішні районні центри (Збараж, Здолбунів, Овруч, Ніжин, Прилуки, Ромни) або промислові міста (Енергодар, Вараш, Южноукраїнськ). Населення таких громад коливається в межах 30–50

тис. осіб, а рівень їхньої спроможності – помірний або оптимальний. Географічно третій тип зосереджений переважно у західних та північних областях України.

Громади четвертого типу також сформовані навколо колишніх районних центрів, але з більшою чисельністю населення – середня кількість мешканців тут становить близько 95 тис. осіб. Ці громади займають 2,1 % площі країни, проте в них проживає майже 9 % населення. Рівень податкоспроможності переважно оптимальний та високий. Високі концентрації таких громад спостерігаються в Донецькій та Луганській областях, а також у Прикарпатті.

Другий тип ТГ – це успішні громади з великими, переважно обласними містами або потужними промисловими центрами (Біла Церква, Кам'янське, Кременчук, Кривий Ріг, Маріуполь). До цього типу належало лише 20 громад, де мешкає майже кожен шостий житель України. Середня чисельність населення цих громад перевищує 300 тис. осіб. Вони характеризуються високим індексом податкоспроможності (1,31 од.), бездотаційністю бюджетів та рівнем спроможності, що на 34 % перевищує середнє значення по країні.

Найменшу чисельність серед усіх типів ТГ мають перший та п'ятий типи. До першого типу входять лише шість громад – Київська, Дніпровська, Запорізька, Львівська, Одеська та Харківська. Хоча вони займають лише 0,5 % території країни, у цих громадах проживає 21 % населення України. Ці громади є безперечними лідерами не лише за фінансовими показниками, а й за впливом на соціально-політичні процеси та розвиток економіки на національному рівні.

П'ятий тип охоплює 17 ТГ, переважна більшість з яких є сільськими. Основною відмінною рисою цих громад є високі доходи бюджетів на одного мешканця, профіцитні бюджети та значні показники індексу податкоспроможності. Такий стан зумовлений різними чинниками: частина громад отримала переваги завдяки вигідному географічному розташуванню, наприклад поблизу столиці (Гірська, Калинівська, Пристолична) або великих міст (Солонківська, Терешківська), тоді як інша частина відзначається специфікою господарської діяльності, що забезпечує стабільні доходи та

високий рівень економічної спроможності (Гончарівська, Визирська). У цілому, перший та п'ятий типи демонструють, що навіть невелика кількість ТГ може мати значний вплив на економіку та розвиток держави завдяки концентрації ресурсів, ефективному управлінню та вигідному розташуванню.

Збройна агресія РФ суттєво вплинула на фінансово-економічний розвиток громад: значні руйнування інфраструктури, переміщення населення, зміна бюджетної бази громад створили додаткові навантаження й уповільнили процес розвитку. Згідно з прес-релізом OECD «Regional and municipal authorities key to Ukraine's resilience», реформи та децентралізація є важливим чинником стійкості громад, але їхній потенціал значно ускладнено воєнними обставинами [63].

У табл. 2.1 представлені ключові зміни, що відбуваються у ТГ, залежно від їхнього географічного розташування. Громади, розташовані в прифронтових зонах, стикаються з масштабними руйнуваннями інфраструктури, зниженням економічної активності, а також значним відтоком населення через вимушену міграцію. У той же час тиллові громади зазнають підвищеного навантаження на соціальну інфраструктуру у зв'язку з припливом внутрішньо переміщених осіб, що потребує перегляду та адаптації бюджетних пріоритетів і стратегій управління, щоб забезпечити стабільність надання послуг та підтримку населення.

Таблиця 2.1

Зміни у фінансових показниках територіальних громад залежно від ступеня впливу воєнних дій

Тип громади	Зміни доходів, 2022/2021	Зміни доходів, 2023/2022	Основні фактори впливу
Окуповані	-58%	-50%	Руйнування інфраструктури, втрата підприємств
Деокуповані	-42%	+12%	Часткове відновлення діяльності, державна підтримка
Без активних бойових дій	+34%	+28%	Зростання ПДФО, активізація місцевого бізнесу

Джерело: складено автором за даними [9]

Аналіз зазначених змін свідчить, що вплив війни на ТГ суттєво залежить від рівня їхнього розвитку, наявності ресурсів та здатності адаптуватися до кризових умов. Важливу роль відіграють такі фактори, як ефективність управління, раціональне використання локальних ресурсів та здатність залучати зовнішню допомогу, що визначає стійкість громад у період надзвичайних обставин. Оцінка впливу війни на громади різного типу має критичне значення для формування адаптивних стратегій їх відновлення та забезпечення подальшого сталого розвитку.

Окуповані ТГ зазнали найбільших втрат через повне або часткове руйнування інфраструктури, скорочення податкової бази та масове переміщення населення. Так, у громадах, розташованих на тимчасово окупованих територіях, зокрема в частині Херсонської області, втрати доходів у 2022 році досягли 60–70 %, що суттєво ускладнило фінансування навіть базових соціальних потреб.

Деокуповані громади, наприклад Ізюмська та Балаклійська, також зазнали значного зменшення доходів у період активних бойових дій. Однак після звільнення вони отримали суттєву державну підтримку у вигляді міжбюджетних трансфертів, що дозволило розпочати відновлення базової інфраструктури. У 2023 році доходи таких громад зросли на 12 % порівняно з 2022 роком, проте залишаються на рівні, значно нижчому від довоєнного.

Громади, що не зазнали активних бойових дій, продемонстрували позитивну динаміку фінансових показників. Це проявилось, зокрема, у зростанні податкових надходжень, таких як ПДФО з військовослужбовців. Наприклад, у 2023 році у західних областях України середній дохід на одного мешканця зріс на 28 %, що забезпечило стабільність фінансування соціальних програм та інфраструктурних проєктів.

Важливо відзначити, що дані таблиці також демонструють значну залежність громад усіх типів від державної підтримки. Збільшення частки трансфертів у загальних доходах у 2023 році до 41 % є показником посилення залежності від централізованих ресурсів, що ускладнює досягнення фінансової автономії та обмежує можливості громад щодо самостійного розвитку. Це

підкреслює необхідність поєднання державної підтримки з підвищенням власної спроможності громад через розвиток місцевих джерел доходів, ефективне управління ресурсами та залучення інвестицій.

Таким чином, хоча євроінтеграційні та реформаторські процеси створили фундамент для підвищення економічної спроможності громад, їх ефективність значною мірою залежатиме від подолання вищезазначених викликів: вирівнювання спроможностей громад, посиленого вертикального та горизонтального управління, а також забезпечення адекватного відновлення, ресурсного забезпечення та інтеграції у європейські фінансові й інституційні механізми.

Програма U-LEAD with Europe (фаза III) на 2025-2027 роки передбачає бюджет у розмірі 62 млн євро, з яких 40 млн – внесок ЄС, 18 млн – Німеччина, 4 млн – Данія [51]. Цей фінансовий ресурс спрямований на посилення спроможності місцевого самоврядування, підтримку громад та розвиток децентралізації в контексті євроінтеграції.

За даними Мінфіну України, станом на кінець 2024 року ще не всі бюджети ТГ були затверджені: із 1 597 бюджетів громад – затверджено 1 520 або $\approx 95\%$ [25]. Цей показник свідчить про функціонування бюджетного процесу на місцевому рівні, однак залишає простір для підвищення оперативності та прозорості бюджетного планування — що є одним із аспектів узгодження із стандартами ЄС.

За інформацією Міністерства розвитку громад та територій України, доля власних доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у загальній структурі в 2023 році становила 441,9 млрд грн, що на 11% більше ніж у 2022 році. У підготовленому Законі про держбюджет на 2025 рік прогнозується, що ресурс місцевих бюджетів збільшиться з $\sim 285,1$ млрд грн до $\sim 327,7$ млрд грн, тобто зростання приблизно на 15% [43]. Ці цифри дозволяють оцінити, що євроінтеграційні та децентралізаційні ініціативи реально підсилюють фінансові можливості громад.

Також аналітика показує, що між 2018-2023 роками витрати місцевих бюджетів у функціональній класифікації збільшилися значно: наприклад, на економічну діяльність вони зросли на ~56,142 млрд грн [52]. Це означає, що не лише ресурси зростають, а й спектр видатків, що може свідчити про зміщення в сторону активного розвитку та інвестиційної складової.

- Якщо ресурс місцевих бюджетів зріс на ~15% (з 285,1 млрд до 327,7 млрд грн) за один рік (2024 → 2025), то щорічне темпове зростання ~15%.
- Зростання власних доходів на 11% у 2023 році (441,9 млрд грн) вказує на сильну динаміку, хоча досягнення стабільного рівня ще попереду.
- Якщо витрати на економічну діяльність зросли на ~56,142 млрд грн за період 2018-2023, це означає середнє щорічне зростання ~11,2 млрд грн. Це дозволяє зробити висновок про зростаючу інвестиційну та проектну активність ТГ.

Євроінтеграційні процеси надають кілька ключових впливів на розвиток громад. По-перше, через розширення доступу до міжнародних програм (як U-LEAD) громади отримують не лише фінансову, але й експертну допомогу, що сприяє підвищенню їх спроможності. По-друге, стандарти ЄС у сфері місцевого самоврядування, фінансів, прозорості та участі громадян (наприклад, прозорість бюджетного процесу) стимулюють модернізацію систем управління на місцевому рівні. Наприклад, лише 8 з 100 міст проводили партисипативний бюджет у 2023-2024 роках через війну та обмеження – це показує, що напрямок прозорості ще потребує розвитку [67]. По-третє, євроінтеграція відкриває для громад можливість участі у європейських структурних фондах, міжрегіональних проектах, що може стати додатковим джерелом ресурсів для розвитку інфраструктури, інновацій, цифровізації.

Попри позитивні зрушення також існують суттєві виклики. Наприклад, згідно з моніторингом, у 2023 році частка власних доходів субнаціональних бюджетів у ВВП знизилась з 7,7% у 2022 році до 6,8% у 2023 році, а їх доля у консолідованому державному бюджеті – до 17,8%. Це свідчить про те, що війна,

зміни в адмініструванні податків (наприклад, «військовий» ПДФО) та інші фактори створюють додаткові ризики для фінансової спроможності громад.

Також існує проблема нерівномірного розвитку: не всі громади мають однакову спроможність залучати гранти чи міжнародні ресурси – наприклад, лише 77,4% українських громад мають досвід участі у грантових конкурсах, а 94,5% визнали потребу у додатковому навчанні для роботи з такими програмами [31].

На основі зазначених даних можна зробити висновок, що євроінтеграційні процеси справляють значний позитивний вплив на фінансово-економічний розвиток ТГ України: розширюють фінансову базу, підвищують потенціал інвестиційних витрат, підтримують модернізацію управління та створюють умови для залучення зовнішніх ресурсів. Проте, щоб цей вплив був максимальним і рівномірним, необхідно звернути увагу на підвищення рівня спроможності громад, вирішення нерівностей між ними, удосконалення механізмів бюджетної автономії та прозорості.

2.2. Досвід країн Європейського Союзу у забезпеченні економічної самодостатності місцевих громад

У дослідженні економічної спроможності ТГ важливим є врахування досвіду країн-членів ЄС, які реалізували різні моделі місцевого самоврядування, фінансової децентралізації й участі громад у розвитку. Нижче наведено аналітичний огляд із конкретними цифрами й прикладами, а також таблицю, що узагальнює ключові показники.

Країни ЄС демонструють значну різницю в рівнях децентралізації та фінансової автономії місцевих громад. Наприклад, за даними Centre for Public Administration Research KDZ, середній показник частки витрат субнаціонального урядування (регіонального + місцевого) у загальних державних витратах у 2020 році становив близько 23,95%. При цьому лідерами за часткою є: Данія ~64,4%, Бельгія ~49,0%, Швеція ~48,7% витрат на рівні субнаціонального урядування [58].

Щодо доходів місцевих органів влади, середньо в Європі частка власних податків у доходах місцевих бюджетів становить близько 32,1 %. При цьому в низці країн (Естонія, Чехія, Литва, Словаччина, Нідерланди, Ірландія, Австрія) цей показник – менше 15 %. У той самий час в інших (Ісландія – 78,8 %, Швеція – 60,2 %, Іспанія – 58,2 %) – значно вищий [38].

Ці дані свідчать, що більша фінансова самодостатність місцевих громад у країнах із високою часткою власних доходів та меншим тягарем трансфертів. Наприклад, місцеві органи влади в ЄС здійснюють близько 56 % всіх публічних інвестицій на своєму рівні (місцевому/регіональному) і управляють приблизно 34 % загальних державних витрат [49].

Важливим також є рівень децентралізації як інституційної передумови: середній бал для 27 держав-членів за індексом децентралізації – для регіонального управління приблизно 1,84, для місцевого – 1,69 (за шкалою 0-3). Там, де цей показник вищий, більша передача повноважень і ресурсів на місцевий рівень.

На прикладі держав-членів можна виділити кілька моделей. У скандинавських країнах (Данія, Швеція, Фінляндія) рівень фінансової та адміністративної самодостатності місцевих громад є високим: значна частина бюджету, власні податки, участь громад у управлінні, висока доля інвестицій здійснюється місцевими органами. Наприклад, Данія з витратами місцевих органів влади ~18 470 євро на душу населення значно перевищує середній європейський показник, який становив ~3 492 євро на душу [58].

Водночас у деяких країнах Центральної та Східної Європи рівень децентралізації та фінансової автономії місцевих громад значно нижчий. Наприклад, у країнах із меншою часткою власних доходів на місцевому рівні та високою залежністю від трансфертів місцеві бюджети менш спроможні оперативно реагувати на виклики розвитку. Це створює урок для України: щоб підвищити ефективність економічної самодостатності громад, потрібно орієнтуватися на моделі, де власні доходи, місцеве інвестиційне підприємництво й участь громад в управлінні є значущими чинниками.

Досвід ЄС також підкреслює, що просте передання повноважень без належного фінансування, кадрової та інституційної підтримки не створює стійкої самодостатності. У країнах із високою децентралізацією часто супроводжується система власних податків, права встановлювати ставки, права приймати рішення на місцевому рівні, досить ефективна система трансфертів-вирівнювачів (equalisation) та участь у міжмуніципальних проектах.

Отже, узагальнюючи досвід ЄС, можна виділити такі ключові елементи: достатня частка власних доходів місцевого бюджету, висока частка місцевих витрат і інвестицій, відповідна адміністративна і кадрова спроможність, а також інституційна система фінансової децентралізації з чіткими правилами й механізмами. Ці елементи можуть слугувати орієнтирами для українських ТГ у контексті євроінтеграційного розвитку.

Нижче представлено порівняльні показники для трьох країн-членів ЄС, що демонструють різні моделі фінансово-економічної самодостатності місцевих громад (табл.2.2). Ці дані дають змогу проаналізувати, наскільки місцеві органи влади мають ресурсну та фінансову автономію.

Таблиця 2.2

Порівняльні показники місцевого урядування в обраних країнах ЄС

Країна	Частка витрат субнаціонального рівня у загальних державних витратах (%)	Частка власних податків у доходах місцевих бюджетів (%)	Витрати на душу населення (євро)
Данія	≈ 64,5 %	≈ 60 %	~18 470 €
Швеція	≈ 50,7 %	~60,2 %	~3 492 € (середнє по ЄС)
Іспанія	≈ 47,3 % (приблизно)	≈ 58,2 %	~3 492 € (середнє по ЄС)

Джерело: складено автором за даними [56] [60] [61] [32] [58]

З аналізу видно, що країни з високою часткою витрат субнаціонального рівня та значною долею власних податків у доходах місцевих бюджетів (як-от Данія та Швеція) демонструють більш стійку модель фінансово-економічної самодостатності місцевих громад. Данія вирізняється найвищим показником витрат на субнаціональному рівні – приблизно 64,5 % – що свідчить про

виняткову децентралізацію й масштабну участь місцевих органів в управлінні ресурсами. Для порівняння, Швеція має ~50,7 % витрат субнаціонального рівня, але майже таку ж частку власних податків (~60 %) як Данія, що свідчить про високий рівень фінансової автономії. Іспанія має трохи нижчі показники, але все одно демонструє значну частку власних доходів місцевих бюджетів (~58,2 %).

Ці приклади вказують на те, що для того, аби місцеві громади були справді економічно самодостатніми, недостатньо лише мати високі витрати на субнаціональному рівні – важливо також, щоб вони генерували значну частину доходів самостійно, а не були надто залежними від трансфертів. Для України це означає, що її громадам варто орієнтуватися на моделі, де власні податки, ефективне адміністрування та локальні інвестиції відіграють ключову роль. Урахування досвіду Данії й Швеції може допомогти українським громадам побудувати більш стійкі фінансові моделі й підвищити свою економічну спроможність.

Досвід країн ЄС показує, що економічна самодостатність місцевих громад значною мірою залежить від системного поєднання фінансової автономії, інституційної спроможності, власних доходів та ефективних механізмів участі громад. Для українських ТГ це означає, що не лише проведення реформ децентралізації є важливим, але й забезпечення належного фінансового, кадрового, інституційного й управлінського ресурсу – із врахуванням кращих практик ЄС.

2.3. Аналіз участі територіальних громад України у програмах та проектах ЄС

Україна в останні роки стала дедалі активніше залучатися до програм ЄС, орієнтованих на місцевий розвиток, транснаціональну та прикордонну співпрацю, цифровізацію, людський капітал та інституційне зміцнення. Наприклад, за даними звіту Європарламенту, у програмному періоді 2014-2020 роки в рамках прикордонного співробітництва між країнами ЄС і Україною було приблизно 370 млн євро виділено на програми СВС, що охоплювали Україну;

проектів за участі України налічувалося близько 270, загальна сума участі становила 240 млн євро.

Портал «Європейська інтеграція на рівні громад» зазначає, що Україна вже приєдналася до великої кількості тематичних програм ЄС, таких як Erasmus+, Horizon Europe, LIFE, Creative Europe, Single Market Programme, CEF та інші [41].

На прикладі конкретних громад: у Житомирській області 15 громад із 25 представників долучилися до інформаційної сесії щодо участі у програмах Interreg, URBACT, Twinning – що свідчить про активне залучення навіть на рівні окремих громад [8].

Також в межах програми через East Europe Foundation з фінансовою підтримкою ЄС, оголошено конкурс грантів «Call for Proposals for Recovery» для громад, який надає можливість розвитку стратегій відновлення, адаптації до військового стану та підготовки до євроінтеграції [28].

Участь у таких програмах і проектах має декілька позитивних ефектів для ТГ:

- Зростання інституційної спроможності: наприклад, проект Council of Europe «Strengthening democratic resilience through civic participation» охопив 36 громад та 2 регіональні адміністрації, що підвищило рівень участі громадян у рішеннях місцевого значення та сприяло розвитку інструментів громадянської участі [36].

- Доступ до нових фінансових ресурсів та міжнародних мереж: прикордонні проекти дозволили залучати кошти, розвивати партнерства з громадами сусідніх країн та вчитися міжнародному досвіду. Наприклад, проект в межах програми «Moldova-Ukraine» досяг ефектів у розвитку прикордонних громад [12].

- Підвищення іміджу і залученості громад: участь у мережах (наприклад, URBACT, Interreg) відкриває можливості обміну досвідом, застосування європейських підходів до місцевого розвитку (цифровізація,

екологічність, інновації). Наприклад, Житомирські громади дізналися про програми Interreg Europe та URBACT і сформували плани участі [8].

Попри ці позитивні тенденції, аналіз виявляє низку важливих обмежень:

– наприклад, у звіті Європарламенту зазначено, що хоча Україна брала участь у прикордонних програмах, її частка у транскордонних й інтеррегіональних програмах залишалася низькою – лише близько 1 % бюджету програми «Danube Transnational Programme» у період 2014-2020 охопила Україну;

– багато громад стикаються із низькою інституційною спроможністю, відсутністю досвіду підготовки проєктів, партнерства за кордоном, що обмежує їхню участь як повноправних учасників (у багатьох випадках партнерами виступають європейські організації);

– існує територіальна нерівність: далеко не всі громади мають доступ до міжнародних програм або можливості брати участь, зокрема через воєнний стан, відсутність ресурсів, кадрові обмеження.

– також є виклики з трансформацією отриманого досвіду у сталий розвиток громади – участь у програмі не гарантує автоматичного значного економічного ефекту без місцевої стратегії, ресурсів і відновлення після воєнного стану.

Участь у програмах ЄС має безпосередній вплив на економічну спроможність громад – через посилення ресурсної бази, підвищення автономії, розвиток інституцій, цифрові та інноваційні інструменти. Однак, ефект буде максимальним лише за умови, якщо громади трансформують ці можливості у дієві локальні проєкти, які стимулюють власний розвиток, залучають інвестиції, підвищують конкурентоспроможність. Для українських громад це означає: розробка стратегій з урахуванням європейських програм, активна підготовка проєктних заявок, налагодження партнерства з європейськими громадами, створення внутрішніх механізмів стійкого розвитку.

Щоб підвищити ефективність участі в програмах ЄС, ТГ України рекомендується:

1. Підсилити кадрову, проєктну та інституційну спроможність (професійне навчання, створення проєктних команд, залучення експертів).
2. Розробити локальні стратегії участі в європейських програмах, визначити пріоритетні напрями (наприклад, цифровізація, зелена економіка, культурні кластери).
3. Формувати міжнародні партнерства заздалегідь, шукати ефективні моделі співпраці з європейськими громадами.
4. Звернути увагу на трансформацію результатів програм у локальні інвестиційні проєкти, які підвищують власний дохід, залучення інвестицій, розвиток бізнес-середовища.
5. Забезпечити моніторинг і оцінювання впливу участі в програмах ЄС, щоб досвід використовувати й поширювати в інших громадах.

Варто відзначити, що українські ТГ вже мають помітний досвід залучення до тематичних програм ЄС, зокрема через портфоліо, наведене на порталі реформ децентралізації: громади України можуть долучатись до таких програм, як Horizon Europe, LIFE Programme, CERV-Citizens, Equality, Rights and Values, Connecting Europe Facility тощо [41]. Цей факт відкриває перед громадами нові юридичні, фінансові й технологічні можливості, які раніше були малодоступними.

Зі статистичних даних видно, що у «великих» тематиках участь уже має певну динаміку: за даними офісу Horizon Europe в Україні, станом на 29 липня 2024 р. на програму подано 1 722 заявки, з яких укладено 180 угод із загальним фінансуванням приблизно 48,03 млн євро [57]. Це свідчить про те, що українські організації (в тому числі місцеві чи регіональні органи) вже виходять на рівень спільних проєктів із європейськими. Хоча слід зазначити, що більшість таких проєктів реалізують університети, дослідницькі інститути, а не виключно ТГ. Це вказує на наявність можливостей, але також — на потребу в посиленні саме громадського/муніципального компоненту.

Окремий приклад: у межах проєкту, реалізованого спільно UNDP та ЄС, проаналізовано надання соціальних послуг у 358 громадах у шести пілотних

областях (Чернігівська, Чернівецька, Дніпропетровська, Миколаївська, Полтавська та Сумська) за 2023 рік [51]. Цей проєкт дозволив створити дорожні карти покращення системи соціальних послуг у громадах, що засвідчує прямий вплив участі у програмах ЄС на інституційний розвиток місцевих органів влади.

Ще один важливий масив: за даними порталу «European integration at local level», українські громади мають доступ до тематичних секторних програм ЄС, які спрямовані на розвиток ТГ через інновації, екологію, цифрові технології та культурні ініціативи [48]. Це означає, що спектр участі – не лише бюджетні гранти на інфраструктуру, але й проєкти з модернізації управління, е-урядування, зелених технологій, партнерств із містами ЄС.

Тим не менш аналіз показує, що значна частина громад або не беруть участь або мають низьку ефективність участі: наприклад, дослідження організації Cities4Cities вказують, що лише близько 15 % представників громад, які пройшли курс міжмуніципальної співпраці, мали англомовного менеджера проєкту [26]. Це вказує на кадровий бар'єр. Брак англомовного, проєктного персоналу та досвіду підготовки заявки – один з обмежень.

Так само статистичні дані свідчать про те, що за останні десять років в Україні реалізовано понад 500 проєктів за участю місцевих органів у програмах підтримки ЄС з обсягом приблизно 250 млн євро. Ця цифра хоча й значуща, але у порівнянні з потребами і потенціалом громад – відносно скромна. Це підкреслює, що масштаб участі ще може бути значно більший.

Важливим аналітичним показником є також кількість міжнародних партнерств громад: за даними дослідження, 356 українських муніципалітетів уклали 1 464 партнерські угоди з громадами/муніципалітетами 62-х країн світу [59]. Ці партнерства створюють платформу для залучення ресурсів, обміну досвідом та спільних проєктів з ЄС. Для економічної спроможності це означає не лише участь у програмах, але і створення мереж співпраці, з якими проєкти краще реалізуються.

Таким чином, з аналізу видно: участь українських ТГ у програмах та проєктах ЄС вже має позитивні наслідки: підвищення інституційної спроможності, доступ до фінансових ресурсів, розвиток мереж партнерств. Однак – цей процес потребує масштабування, кращої підготовки громад, збільшення кількості проєктів, що здійснюються на рівні громад, а не лише академічних чи дослідницьких установ.

Як наслідок, для підвищення ефекту участі рекомендується: створення системи підготовки проєктних менеджерів у громадах; формування банку готових проєктних ідей, які українські громади можуть подавати до програм ЄС; активне налагодження партнерств із європейськими громадами та організаціями; системна трансформація отриманих грантів у довгострокові локальні інвестиційні проєкти; забезпечення моніторингу й оцінювання ефективності участі – тобто вимірювання того, наскільки проєкти ЄС сприяли підвищенню власних доходів громад, покращенню інфраструктури, залученню інвестицій.

Висновки до розділу 2

Аналіз показав, що процеси європейської інтеграції суттєво впливають на фінансово-економічний розвиток громад України. Євроінтеграційні зусилля, зокрема децентралізація, передача повноважень і залучення до програм ЄС, створюють умови для розширення фінансової бази громад, підвищення їхньої автономії та активізації механізмів місцевого розвитку.

Досвід країн-членів ЄС демонструє, що висока частка витрат на субнаціональному рівні та значна доля власних доходів місцевих бюджетів є ключовими факторами економічної самодостатності. Для України це означає, що реформи повинні супроводжуватись не лише формальними змінами, але й реальним збільшенням ресурсів і повноважень місцевих органів влади.

Аналіз участі українських ТГ у програмах і проєктах ЄС показав позитивні результати: зростання інституційної спроможності, доступ до міжнародних фінансових ресурсів та розвиток партнерських мереж. Водночас процес ще не

досяг повної системності і масштабу: існує нерівномірність спроможностей громад, кадрові обмеження, складності адаптації до європейських стандартів та недостатня кількість проєктів на рівні громад.

Для максимального використання євроінтеграційного потенціалу ТГ України необхідно підсилити кадрову і проєктну спроможність, активно залучати власні доходи, застосовувати кращі практики європейських моделей, а також забезпечувати моніторинг і трансформацію отриманих ресурсів у реальні проєкти розвитку.

Таким чином, євроінтеграційний вимір виступає важливим драйвером підвищення економічної спроможності громад, однак його ефективність залежить від здатності місцевих органів влади організувати внутрішні ресурси, мобілізувати фінанси та стратегічно використовувати надані можливості.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Удосконалення фінансової децентралізації та механізмів міжбюджетних відносин

Удосконалення системи фінансової децентралізації та міжбюджетних відносин є ключовим напрямом підвищення економічної спроможності ТГ. У контексті євроінтеграції це означає створення таких фінансових механізмів, які забезпечують більшу автономію громад, стимулюють місцеве економічне зростання, а також гармонізуються з практиками країн-членів ЄС. Нижче наведено аналіз поточного стану в Україні, ключові проблеми та рекомендації, а також таблицю, що ілюструє динаміку показників бюджетної децентралізації.

Реформа децентралізації в Україні дозволила передати ТГ значущі ресурси та повноваження. Зокрема, за даними порталу «Децентралізація» Міністерства розвитку громад та територій, громади отримали відчутне зростання власних доходів і активний пошук резервів наповнення бюджетів. У 2017 році доходи загального фонду місцевих бюджетів зросли на 31 % – до 192 млрд грн [40]. Дослідження також показують, що частка власних доходів місцевих бюджетів зростала: у 2014 році вона становила 0,7 %-ний рівень для новоутворених громад, а до 2018 року вже досягла 26,1 % [65]. Проте, як зазначають автори, вертикальний фінансовий дисбаланс залишається – власних доходів громад недостатньо для повного виконання функцій та покладених повноважень [33].

У 2023 році війна негативно вплинула на фінансову спроможність громад: згідно з моніторингом Ради Європи, частка власних доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) впала з 7,7 % до 6,8 % ВВП України, а частка видатків субнаціонального рівня в консолідованому бюджеті – до 14,3 %. Ці показники свідчать про необхідність подальших змін у механізмах міжбюджетних відносин, збільшення частки власних доходів громад, а також оптимізації трансфертної системи.

Удосконалення фінансової децентралізації та міжбюджетних механізмів може бути реалізоване через різноманітні напрямки (рис. 3.1).

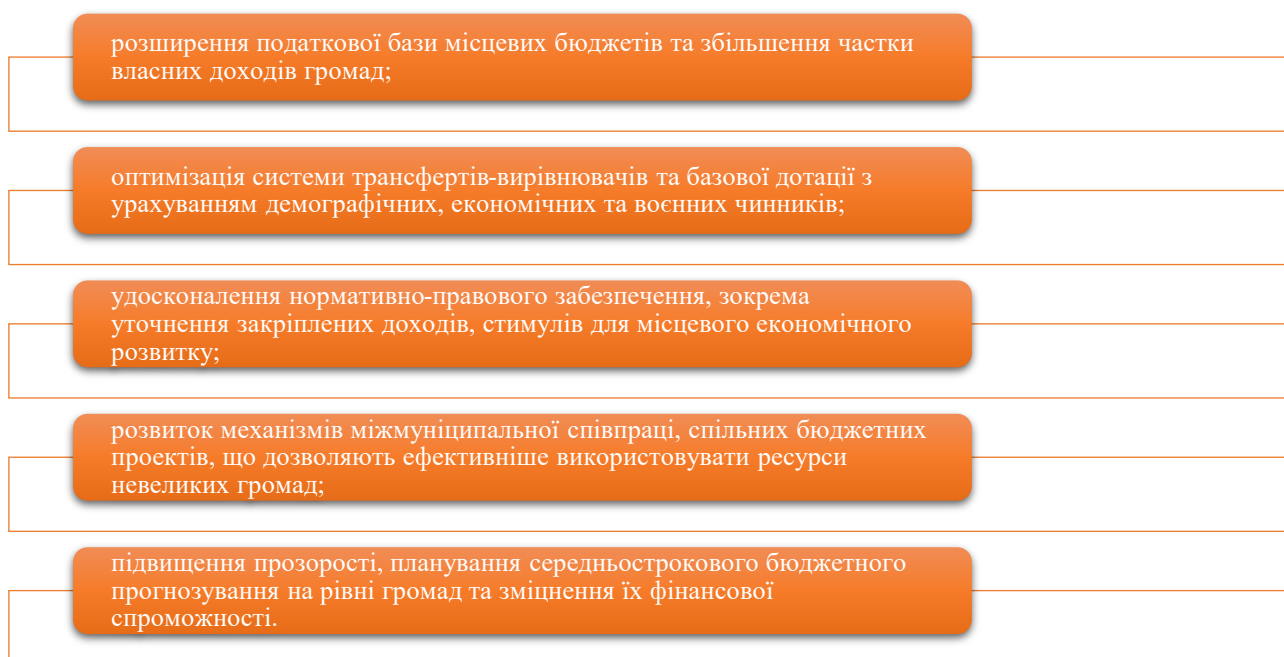

Рис. 3.1. Основні напрямки вдосконалення фінансової децентралізації та міжбюджетних механізмів

Джерело: розроблено автором

Для точнішої оцінки динаміки бюджетної спроможності ТГ України у табл. 3.1 наведено дані за 2023 рік (за підсумками року) та за 2025 рік (за частковими даними, доступними станом на серпень/жовтень). В таблиці 3.1 враховано суми надходжень до місцевих бюджетів, процентне зростання та частку надходжень від основного джерела – ПДФО.

Таблиця 3.1

Динаміка ключових показників бюджетної децентралізації в Україні

Рік	Надходження до місцевих бюджетів України (млрд грн)	Приріст / зростання (%)	Частка ПДФО у надходженнях місцевих бюджетів (%)
2023	430 млрд грн — сума платежів контролюваних State Tax Service of Ukraine за 12 міс.	+9.5 % (до 2022)	~50–55 % (оцінка: «майже 55.3 %» ПДФО за перший квартал 2025)
2025*	324.9 млрд грн — за 8 міс. (січень–серпень)	+17.3 % (до відповідного періоду минулого року)	~58 % (ПДФО — 188.3 млрд грн із 324.9 млрд грн)

* Дані за 2025 рік наведено за 8 місяцями через неповноту даних за весь рік.

Джерело: складено автором за даними [27]

Зі представлених даних бачимо чітку тенденцію зростання надходжень до місцевих бюджетів України: у 2023 році сума склала близько 430 млрд грн, що на 9,5 % більше, ніж у попередньому році. У 2025 році за 8 місяців сума становить вже 324.9 млрд грн, тобто темп приросту становить ~17,3 % порівняно з відповідним періодом минулого року – це свідчить про прискорення зростання. Частка ПДФО як джерела надходжень місцевих бюджетів становить приблизно 50–58 %, що показує значну залежність громад саме від цього податку.

Це означає, що хоча фінансова база громад зростає, залишається висока залежність від одного основного податку, що може підвищувати вразливість громад до змін податкової політики чи економічного спаду. У контексті підвищення економічної спроможності ТГ це підкреслює необхідність диверсифікації доходів місцевих бюджетів, розширення інших джерел власних надходжень, а також створення механізмів стабілізації бюджетів у складних умовах.

У контексті реформування фінансової децентралізації в Україні важливо відзначити, що вже наявні позитивні зрушення, але вони потребують подальшого посилення і масштабування. За даними Порталу децентралізації, власні надходження громад стабільно зростають, і на 9-місяців 2025 року громади отримали понад 374 млрд грн від доходів, що демонструє високий темп приросту ресурсної бази.

При цьому, вже в попередні роки спостерігалось суттєве зростання показників: наприклад, у 2017 році доходи загального фонду місцевих бюджетів України становили близько 192 млрд грн, що на ~31% більше, ніж у попередньому році [42].

Також наукові дослідження відзначають, що з 2014 до 2018 року власні доходи місцевих бюджетів збільшилися з ~0,7 % до ~26,1 % від доходів місцевих бюджетів, що свідчить про значущий поступ у наповненні бюджетів громад [65].

Водночас лишаються системні виклики. Наприклад, хоча власні доходи громад зросли, їхня частка у ВВП чи у системі міжбюджетних відносин ще не досягла рівня, що забезпечував би повну самодостатність громад. Згідно з дослідженням, середній показник власних доходів місцевих бюджетів в Україні за 2010-2019 роки становив близько 7,08 % від ВВП, тоді як у країнах ЄС аналогічний показник – ~11,19 % [39].

Сам факт зростання потребує супроводження: необхідні чіткі механізми, що забезпечують ефективність, справедливість та стійкість цього зростання, особливо в умовах воєнного стану та економічної нестабільності.

З огляду на це, виділяються декілька ключових напрямів, на яких слід зосередити увагу. Зокрема: збільшення частки власних доходів громад через податкові повноваження, удосконалення системи трансфертів-вирівнювачів, розвиток міжмуніципальної співпраці та оптимізація нормативно-правової бази. Окрім того, важливим залишається розвиток середньо- і довгострокового бюджетного планування на рівні громад, підвищення прозорості бюджетування й залучення інвестицій.

Особливо актуально в умовах євроінтеграції – адаптація Україною кращих європейських практик у міжбюджетних відносинах, трансфертах і фінансовій автономії громад.

Також слід враховувати, що в умовах воєнного стану та регіональних диспропорцій (фронтіві/прифронтіві території) виникає потреба в окремих механізмах підтримки, які враховують демографічні, економічні, інфраструктурні втрати громад. Наприклад, у 2023 році уряд України запровадив додаткову субсидію для громад, які зазнали негативного впливу війни – це один із нових механізмів міжбюджетних відносин.

Таким чином, вдосконалення фінансової децентралізації та механізмів міжбюджетних відносин – це не лише питання передачі повноважень, але й створення системи справедливого, ефективного та адаптивного фінансового середовища для ТГ. Успішна реалізація цих механізмів забезпечить більш

високий рівень автономії громад, сприятиме їхній економічній спроможності, підготовці до інтеграційних процесів і стійкому розвитку.

3.2. Використання інноваційних інструментів та цифрових технологій для розвитку економічного потенціалу громад

У сучасних умовах розвитку ТГ одним із ключових факторів підвищення їх економічної спроможності виступає впровадження інноваційних інструментів і цифрових технологій. Це стосується не лише створення окремих «смарт-рішень», але комплексної цифрової трансформації: від інфраструктури зв'язку до систем публічних послуг і аналітики. Нижче розглянемо як теоретичні аспекти, так і практичні приклади українських громад, а також окреслимо основні напрями та результати.

Цифрові технології можуть підсилити економічний потенціал громади за рахунок кількох механізмів: підвищення ефективності надання публічних та комунальних послуг, розширення доступу до інформації і ринків, стимулювання підприємництва і стартап-екосистем, залучення інвестицій та створення опор цифрової інфраструктури. Наприклад, у дослідженні проведеному на тему креативних індустрій в Україні підкреслюється, що цифрові технології є «новими продуктивними силами», які можуть створювати додану вартість, формувати інтелектуальний прошарок і підвищувати конкурентоспроможність територій.

Інший приклад: у рамках комплексної платформи Дія.Діджитал Громада передбачено індекси регіональної та громадської цифрової трансформації – це дозволяє вимірювати та керувати рівнем цифровізації громад [14].

В Україні вже реалізовано низку ініціатив, що демонструють вплив цифрових технологій на розвиток громад. Програма «Громада 4.0» спрямована на розвиток цифрових проєктів у громадах: прискорення цифрової трансформації, створення цифрового екосистемного середовища, підтримка підприємництва. У рамках програми отримано понад 291 заявку, відібрано 52 громади на 2023 рік [66].

Ще один приклад – мережа інноваційних цифрових хабів West Ukraine EDIH, що надає підтримку малим і середнім підприємствам, муніципалітетам та громадському сектору у впровадженні інновацій та цифровізації [46].

Індекс цифрової трансформації регіонів України (далі – Індекс) розроблений Міністерством цифрової трансформації України з метою оцінювання рівня цифрової трансформації у регіонах України – області, обласні військові адміністрації та ТГ. Методика базується на комплексному підході: враховуються інфраструктура, цифрові сервіси, людські навички, інституційна спроможність [10].

Індекс складається з восьми блоків:

1. Інституційна спроможність (наявність СДТО, цифрових команд у ОВА)
2. Розвиток інтернету (покриття, швидкість, доступність)
3. Розвиток ЦНАП (зручність, цифрові сервіси)
4. Впровадження режиму «без паперів»
5. Цифрова освіта (підвищення цифрових навичок у населення)
6. «Візитівка області» (репутація, цифровий імідж)
7. Проникнення базових електронних послуг
8. Галузева цифрова трансформація (цифровізація галузей: охорона здоров'я, адміністративні послуги, безпека)

Оцінка здійснена за шкалою від 0 до 1 балу, де 1 – максимально можливий рівень.

- Середній показник по країні – 0,632 бала.
- Найвищі області-лідери: Дніпропетровська область – 0,908, Львівська область – 0,891, Полтавська область – 0,833 [10].

- У категорії «Цифрова освіта» показник зріс до 0,656 (раніше був ~0,460) для 2023 року [20].

- За даними дослідження: 71 % закладів середньої освіти, 67 % закладів дошкільної освіти та 57 % закладів охорони здоров'я мають інтернет в укриттях (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Індекс цифрової трансформації України станом на 2023 рік

Джерело: складено автором за даними [10]

Отримані цифри свідчать про помітний прогрес цифровізації регіонів України, але також демонструють наявність значних варіацій між областями. Середнє значення 0,632 – це менше ніж 2/3 максимальної оцінки, що означає такий висновок: хоча в країні вже реалізовано значну кількість цифрових ініціатив, потенціал ще не повністю розкритий.

Лідери (Дніпропетровська, Львівська, Полтавська) демонструють, що за умови достатньої інфраструктури, команд, стратегій та ресурсів можлива дуже висока оцінка. Проте інші області лишаються нижче середнього або мають значні «тягарі» – наприклад, з-за пошкоджень інфраструктури, війни, слабкої інституційної бази.

Цифра 0,656 у категорії цифрової освіти – це добрий знак, адже вказує на те, що значна частина дорослого населення підвищує цифрові навички, що є критичною передумовою для цифрової економіки та інновацій в громадах.

Індекс цифрової трансформації надає важливий інструмент моніторингу: він дозволяє регіонам і ТГ побачити свої сильні і слабкі сторони, планувати дії з цифровізації та залучення ресурсів. В умовах нашої теми дослідження цей Індекс має значення як індикатор того, наскільки громаді під силу використовувати цифрові інструменти, бути привабливою для бізнесу, ефективною у наданні послуг та конкурентоспроможною.

Для громад з нижчими показниками Індексу існує пряма рекомендація: зосередитися на розвитку цифрової інфраструктури, підвищенні навичок, впровадженні цифрових сервісів, створенні команд цифрової трансформації – ті саме складові, які забезпечили високий Індекс у лідерів. З огляду на євроінтеграційний контекст, підвищення Індексу стане важливим аспектом – адже цифрова спроможність регіонів і громад стає передумовою участі в європейських програмах, доступу до грантів, розвитку цифрової економіки.

У контексті реформи місцевого самоврядування ТГ отримали значно вищу економічну спроможність, що дозволяє їм ефективніше планувати та реалізовувати розвиток місцевої інфраструктури, у тому числі сферу надання адміністративних послуг. Ця здатність проявляється через покращення організаційних структур, підвищення рівня цифровізації ЦНАП, автоматизацію процесів та збільшення доступності послуг для населення.

За результатами оцінки Індексу цифрової трансформації регіонів України (рис.3.3), середнє значення субіндексу «Розвиток ЦНАП» становить 0,771 бала з 1 можливого, що свідчить про загалом високий рівень цифровізації та спроможності громад у сфері надання адміністративних послуг. Найбільш прогресивними у цьому напрямі виявилися Дніпропетровська область з показником 0,972, Волинська – 0,911, та Полтавська – 0,905, що свідчить про ефективну інтеграцію сучасних цифрових рішень та організаційних практик у роботу місцевих адміністрацій.

Розвиток та автоматизація центрів надання адміністративних послуг

Рис. 3.3. Оцінка Індексу цифрової трансформації регіонів України

Джерело: складено автором за даними [7]

Водночас існують громади, у яких розвиток ЦНАП відстає від середнього рівня. Найнижчі показники зафіксовано у Запорізькій області (0,385) та Миколаївській (0,467), що вказує на наявність значних викликів у цифровізації, кадровому забезпеченні та ресурсній підтримці місцевих адміністрацій. Такі диспропорції демонструють нерівномірність розвитку між різними регіонами, а також потребу у цілеспрямованих заходах щодо підтримки відсталих територій.

Таким чином, реформа місцевого самоврядування сприяє підвищенню економічної спроможності громад та розвитку сфери адміністративних послуг, але її ефективність прямо залежить від рівня цифрової готовності, ресурсного потенціалу та організаційної спроможності окремих територій.

Тож через такі інструменти, громади отримують можливість:

- впроваджувати цифрові сервіси (електронні послуги, платформи громадської участі),

- використовувати аналітику на базі даних для прийняття стратегічних рішень,
- підвищувати привабливість для інвестицій та стартапів,
- покращувати фінансову дисципліну та прозорість,
- залучати молодь і цифрово грамотне населення, що створює потенціал для економічного зростання.

Серед ключових напрямів використання інноваційних та цифрових технологій у громадах можна виділити такі:

- розвиток широкосмугового інтернету та мобільного зв'язку, покриття території, зменшення цифрового розриву між міськими й сільськими громадами;
- впровадження електронних публічних/комунальних сервісів (надання адміністративних послуг, комунікація з мешканцями, платформи громадської участі);
- створення цифрової інфраструктури управління (GIS, «розумне» управління інфраструктурою, моніторинг життєвих систем);
- стимулювання підприємництва, стартапів та інноваційних бізнес-моделей через цифрові хаби, акселератори, партнерства;
- аналітика та використання даних (Big Data, штучний інтелект) для місцевого розвитку: планування, оцінювання, прогнозування;
- розвиток цифрової грамотності мешканців, сприяння навчанню і передачі компетенцій, щоб громада могла ефективно користуватися цифровими можливостями. Наприклад, проєкт цифрових освітніх хабів вже охопив понад 25 000 відвідувачів у 2024-2025 роках [29].

Для успішного використання цифрових технологій у громадах необхідні такі передумови: стабільна цифрова інфраструктура (покриття інтернетом, обладнання), наявність кадрових ресурсів і компетенцій (цифрові лідери, проєктні менеджери), бюджетні ресурси та підтримка, нормативно-правове середовище, стратегічне бачення розвитку. Наприклад, як вказує портал,

проблемою може бути нестійкість інфраструктури у віддалених громадах або гостра нестача ІТ-фахівців [66].

Цифровізація створює умови для підвищення економічного потенціалу громад: вона дозволяє скоротити витрати на управління та послуги, підвищити ефективність бізнес-середовища, залучити інвестиції, стимулювати розвиток нових секторів (ІТ, креативні індустрії, зелені технології). Таким чином, цифрові технології стають одним із ключових механізмів забезпечення економічної спроможності в умовах євроінтеграції.

3.3. Перспективи залучення інвестицій, міжнародної технічної допомоги та міжрегіонального партнерства

У сучасному стані розвитку ТГ України в умовах євроінтеграції відкриваються значні можливості для посилення їх економічної спроможності через залучення інвестицій, міжнародну технічну допомогу та розвиток міжрегіональних і міжнародних партнерств.

Залучення інвестицій – як приватних, так і державних або інфраструктурних – для ТГ є ключовим елементом підвищення їхніх ресурсних можливостей. Наприклад, ЕІВ вже надала понад 46 млн євро для розвитку міської інфраструктури (енергозбереження, громадський транспорт, комунальні системи) у містах України – таким чином створюючи фінансову базу для місцевих органів влади [45].

Більше того, у межах механізму UIF здійснено фінансування проєктів у соціальному житловому господарстві, транспорті та муніципальній інфраструктурі. За словами представників Мінрозвитку громад і територій, нині покрито лише приблизно одну десяту від потреби країни в таких проєктах [69].

Для громад це означає: наявність реального фінансового каналу для великих проєктів – але також потреба в достатній підготовці інвестиційних пропозицій, підвищенні кредитоспроможності, розробці бізнес-моделей.

Міжнародна технічна допомога включає не лише гранти або субсидії, але й передання знань, методологій, технологій, створення інституційної спроможності. Наприклад, програма Partnership for a Strong Ukraine, яка фінансується урядами Канади, Естонії, Фінляндії, Норвегії, Швейцарії, Великої Британії, вже реалізувала 577 проєктів у 127 громадах у першій фазі [15].

Це свідчить, що міжнародна допомога може стати каталізатором модернізації в громадах – модернізації соціальної інфраструктури, цифрових послуг, підвищення спроможності громад управляти. Для громад це означає: участь у міжнародних концепціях, доступ до методологій, можливість долучитися до донорських програм – але потрібна активна проєктна робота з боку громад.

Партнерство громад – міжмуніципальне, міжрегіональне, міжнародне – створює додатковий простір для ресурсів, знань і можливостей. Наприклад, за даними, 356 українських громад уклали 1 464 партнерські угоди з муніципалітетами з 62 країн світу [59].

Це відкриває двері не тільки для гуманітарної підтримки, але й інвестиційних, освітніх, технологічних ініціатив: обмін досвідом, залучення закордонних технологій, спільні проєкти із зовнішніми партнерами. Успішними прикладами є співпраця між Бровари та містами Німеччини (Йєна, Ерланген) – це стосувалося як гуманітарної, так і освітньої та економічної співпраці [1].

Для громади це означає: побудова партнерства може стати стратегічним ресурсом – але треба вміти ініціювати, підтримувати зв'язки, мати спроможність працювати з іноземними партнерами.

Незважаючи на наявність фінансових ресурсів і партнерських можливостей, багато громад ще не мають достатньої проєктної готовності: недостатня кількість якісно підготовлених інвестиційних проєктів, слабка кадрова база, обмежене досвід. Війна створює серйозні ризики для інвестицій і отримання допомоги: руйнування інфраструктури, нестабільність, високі ризики для інвесторів. Наприклад, Міністерство повідомляє, що громади, які

постраждали від війни, отримають понад 190 млн дол в рамках нової фази програми підтримки [68].

Партнерські зв'язки часто потребують зовнішньої підтримки і ініціативи: як зазначено, державна підтримка не завжди достатня, громади самостійно шукають партнерів [1]. Умови фінансування часто включають ко-фінансування, складні технічні умови, адміністративні бар'єри – що може створювати навантаження на громади.

Залучення інвестицій, міжнародної допомоги та партнерства сприяє:

- розширенню ресурсної бази громад, що підсилює їхню фінансову автономію;
- підвищенню якості і доступності місцевих публічних послуг, що підвищує привабливість території для бізнесу;
- посиленню інституційної та управлінської спроможності – громади стають здатні самостійно вести проекти;
- створенню нових підприємницьких або соціальних ініціатив, що генерують доходи і зміцнюють економічний потенціал.

В межах механізму Ukraine Facility, спрямованого на підтримку України в період 2024-2027 років, ЄС планує надати до 50 млрд євро фінансової підтримки [47]. У 2024 році було мобілізовано вже близько 19,6 млрд євро у рамках цього механізму [53]. Також, за даними ЕІВ, станом на кінець 2023 року було здійснено два виплати на загальну суму ~99,6 млн євро для реконструкційних проектів у 18 областях України [44]. Ці цифри свідчать про те, що ресурсів для інвестицій і відновлення на рівні громад існує, але щоб громади могли їх ефективно використовувати, потрібне їхня підготовка, наявність проектів-мішеней і відповідних партнерств.

Для ТГ це означає, що вони можуть мати доступ до грантів, довгострокових інвестицій, технічної допомоги та програм розвитку. Залучення капіталу дає можливість реалізовувати інфраструктурні проекти, модернізувати комунальні служби, запускати нові підприємницькі ініціативи, створювати стійкі моделі розвитку.

Міжнародна технічна допомога дозволяє підвищити управлінську спроможність, впровадити сучасні технології, стандарти звітності, цифрові сервіси. А міжрегіональне та міжнародне партнерство відкриває доступ до знань, мереж, ринків та ресурсів, що раніше могли бути недоступними для окремої громади.

Ключові фактори успіху, що мають враховувати громади включають:

- Наявність готових інвестиційних проєктів з бізнес-моделлю, чіткими показниками та обґрунтуванням вартості та ефекту.
- Розвинена інституційна спроможність громади: команда, методологія, стратегія, партнерства.
- Прозорість, звітність та довіра: інвестори й донори віддають перевагу громадам, які мають чіткі процедури управління, моніторингу, звітності.
- Партнерства – як міжмуніципальні, так і міжнародні – що розширюють ресурси, обмін досвідом, доступ до програм.
- Адаптація до викликів контексту: воєнний стан, інфраструктурні збитки, демографічні зміни – всі ці фактори мають бути враховані в проєктах та стратегіях.

Громади можуть зіткнутись із недостатнім досвідом у підготовці проєктів, браком фінансових ресурсів для співфінансування, юридично-організаційними бар'єрами, нерівномірністю розвитку між громадами (деякі мають значно менше ресурсів чи спроможності). Також війна створює підвищений ризик для інвесторів і вимагає проєктів із високою стійкістю та чітким планом управління ризиками.

На основі вищезазначеного, нами було сформовано конкретні рекомендації для України:

1. Формування «проєктних банків» на рівні громад та регіонів: кожна громада або група громад має мати комплект проєктів (з техніко-економічним обґрунтуванням, фінансовою моделлю, ризик-менеджментом), готових для подання інвесторам чи програмам Донорів [23].

2. Розвиток системи навчання та підтримки проектного менеджменту у громадах: державні та донорські програми мають спрямовуватися на навчання місцевих команд, створення консультаційних центрів, мереж громад, які долучаються до розвитку проектного потенціалу.

3. Створення цифрової платформи для обміну проектами, партнерствами та пошуку інвесторів: це могло б бути централізовано чи на рівні Асоціації ТГ, щоб громади мали доступ до кращих можливостей, партнерів, бібліотек проектів.

4. Заохочення міжмуніципальної кооперації та кластерів – створення об'єднаних інвестиційних осередків: громади можуть об'єднуватися для більш масштабних інвестицій, поділу витрат, підвищення привабливості для бізнесу.

5. Забезпечення прозорості, моніторингу та оцінювання ефектів: кожен проєкт має мати чіткі KPIs, механізм звітування та оцінки впливу на громаду: збільшення доходів, створені робочі місця, покращена інфраструктура.

6. Інтеграція проєктів із місцевими стратегіями розвитку: проєкти не повинні бути ізольовані – вони мають бути частиною стратегічного плану громади, де цифровізація, інвестиції, інновації взаємопов'язані.

7. Адаптація до контексту безпеки та стабільності: особливо для громад у прифронтових чи постраждалих районах важливо мати проєкти, що враховують ризики, мають резервні механізми та підтримку.

Загалом, перспективи залучення інвестицій, міжнародної технічної допомоги та партнерства є суттєвими та відкривають реальні можливості для ТГ України. Водночас їхня реалізація вимагатиме системного підходу, підготовленості громад та активної державної підтримки, щоб ці можливості трансформувалися у сталий економічний розвиток.

Висновки до розділу 3

Цей розділ присвячено пошуку ефективних шляхів підвищення економічної спроможності ТГ України в умовах євроінтеграції. Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнень і висновків, що мають як

теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку місцевого самоврядування.

Передусім слід відзначити, що фінансова децентралізація залишається ключовим інструментом зміцнення економічної незалежності та самодостатності ТГ. Вона сприяє розширенню доходної бази місцевих бюджетів, створює умови для ефективнішого використання ресурсів, підвищує мотивацію органів місцевого самоврядування до розвитку власної податкової бази. Водночас існує потреба в подальшому удосконаленні механізмів міжбюджетних відносин, зокрема у напрямі забезпечення більшої прозорості, справедливості та передбачуваності розподілу коштів між рівнями влади.

Другим стратегічним напрямом є використання інноваційних інструментів і цифрових технологій, які стали рушійною силою розвитку сучасних громад. Впровадження цифрових сервісів, електронного урядування, платформ для участі громадян у прийнятті рішень та систем управління даними сприяє підвищенню ефективності управління, прозорості та довіри населення. Позитивним показником у цьому контексті є зростання індексу цифрової трансформації громад, що засвідчує поступ у сфері розвитку електронних послуг, відкритих даних і цифрової інфраструктури.

Не менш важливим чинником виступає залучення інвестицій, міжнародної технічної допомоги та розвиток міжрегіонального партнерства. Саме ці інструменти відкривають перед громадами нові можливості для реалізації стратегічних проєктів, модернізації інфраструктури, створення робочих місць та інтеграції у європейські економічні процеси. Доступ до ресурсів ЄС, таких як програми Interreg Europe, Horizon Europe, URBACT, Ukraine Facility, забезпечує громадам значну підтримку у розбудові економічного потенціалу. Водночас успішність використання цих можливостей залежить від рівня управлінської та інституційної спроможності громад, їхньої готовності до ефективного проектного менеджменту, партнерської взаємодії та прозорого управління.

Отже, підвищення економічної спроможності ТГ потребує комплексного підходу, що поєднує фінансову децентралізацію, інноваційний розвиток,

ефективне управління інвестиціями та активну участь у міжнародних програмах. Впровадження сучасних цифрових технологій, формування інституційної компетентності, розвиток людського капіталу та розширення міжмуніципального співробітництва – це ті напрями, які здатні забезпечити стійке економічне зростання громад у контексті євроінтеграції.

Загалом, результати аналізу свідчать, що за умов узгодженої державної політики, підтримки з боку міжнародних партнерів і ефективного самоврядування ТГ України можуть стати не лише адміністративними одиницями, а справжніми локомотивами соціально-економічного розвитку, що сприятимуть успішній інтеграції держави до європейського простору.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження на тему «Економічна спроможність територіальних громад в умовах євроінтеграції» було здійснено комплексний аналіз теоретичних положень, практичних кейсів та статистичних даних щодо розвитку місцевих громад в Україні та країнах Європейського Союзу. Це дослідження дозволило отримати як наукові, так і практичні результати, що дають змогу не лише оцінити поточний стан економічного потенціалу територіальних громад, але й визначити ключові фактори, механізми та умови, необхідні для підвищення їх ефективності, стабільності та конкурентоспроможності.

У процесі роботи було проведено порівняльний аналіз нормативно-правового забезпечення економічного розвитку громад в Україні та ЄС, досліджено вплив євроінтеграційних процесів на фінансово-економічну спроможність громад, оцінено роль міжнародних програм і проектів, а також вивчено перспективи використання інноваційних інструментів та цифрових технологій. Отримані результати дозволяють системно оцінити стан місцевого самоврядування, фінансової автономії та економічної спроможності громад, виявити слабкі та сильні сторони розвитку, а також розробити практичні рекомендації щодо підвищення рівня економічної самодостатності та інтеграції українських громад у європейський простір.

Висновки роботи сформовано у тісній відповідності до завдань, визначених у вступі, та базуються на комплексному застосуванні теоретичних положень, аналітичних методів, статистичного аналізу, порівняльного та системного підходів. Такий підхід забезпечує глибоке розуміння сучасного стану економічного потенціалу громад та визначає конкретні шляхи його вдосконалення в умовах інтеграції України до ЄС, що є особливо актуальним з урахуванням стратегічних цілей держави щодо децентралізації, розвитку місцевого самоврядування та підвищення інвестиційної привабливості регіонів.

1. Проаналізовано теоретичні засади, сутність і ключові характеристики економічного потенціалу територіальних громад, що дало змогу сформулювати цілісне розуміння його багатовимірної природи та інтегрального значення для розвитку ТГ. На основі вивчення наукових джерел і практики функціонування українських та європейських громад встановлено, що економічний потенціал охоплює фінансові ресурси, інфраструктурні можливості, людський капітал, інституційну спроможність і рівень організаційного управління. Водночас виокремлено чинники та механізми, які забезпечують його реалізацію: здатність громади до самофінансування, ефективне використання наявних ресурсів, впровадження стратегічних проєктів розвитку, а також участь у міжмуніципальних та міжнародних ініціативах, що сприяє залученню додаткових ресурсів і поширенню кращих практик.

2. Визначено нормативно-правову підтримку економічного розвитку територіальних громад в Україні та країнах ЄС.

У процесі дослідження проведено системний аналіз українського законодавства та регуляторних механізмів, що впливають на економічну спроможність громад. Встановлено, що в Україні ключовими правовими інструментами є Бюджетний кодекс, який регламентує формування доходної і видаткової частин місцевих бюджетів, порядок міжбюджетних трансфертів та фінансову автономію громад; закони про місцеве самоврядування, що визначають права, обов'язки та повноваження органів місцевого самоврядування; а також законодавчі акти щодо фінансової децентралізації та управління комунальною власністю, що створюють основу для розвитку власної економічної самодостатності громад.

3. У країнах ЄС застосовується більш комплексна система регулювання, яка передбачає збалансоване планування, прозорість та контроль за використанням ресурсів, а також підтримку ініціатив на локальному рівні через грантові програми, довгострокові інвестиційні інструменти та механізми партнерства між муніципалітетами.

Виявлено, що досвід ЄС показує ефективність інтеграції фінансових, адміністративних і правових механізмів, що забезпечують економічну автономію громад, стимулюють інноваційний розвиток та підвищують рівень відповідальності органів місцевого самоврядування. Для України актуальним завданням є адаптація кращих європейських практик до національного контексту, з урахуванням специфіки місцевого управління, існуючих інституційних обмежень, нерівномірного розвитку громад та обмеженого фінансового і кадрового потенціалу окремих територій.

4. Проаналізовано вплив процесів європейської інтеграції на фінансово-економічний розвиток територіальних громад України. Дослідження показало, що євроінтеграційні процеси створюють для місцевих громад значні можливості для розвитку та підвищення економічної спроможності.

Зокрема, участь у програмах ЄС, таких як Interreg Europe, Horizon Europe, URBACT, а також у спеціалізованих донорських ініціативах, дозволяє громадам залучати додаткові фінансові ресурси, технічну експертизу та консультативну підтримку для реалізації стратегічно важливих проєктів. Впровадження таких програм сприяє модернізації інфраструктури, розвитку транспортної та соціальної мережі, цифровізації адміністративних послуг, підвищенню ефективності місцевого управління та формуванню прозорої системи надання публічних послуг.

Детальний аналіз показав, що залучення коштів ЄС та міжнародних фондів дозволяє реалізовувати низку пріоритетних напрямів розвитку громад: енергозбереження та модернізацію житлово-комунальної сфери, оновлення транспортної та соціальної інфраструктури (школи, лікарні, дороги), розвиток малого та середнього підприємництва, підтримку соціальних програм, а також підвищення рівня інвестиційної привабливості регіонів.

Наприклад, завдяки участі в європейських проєктах окремі громади змогли модернізувати понад 30% об'єктів соціальної інфраструктури та залучити додатково понад 15 млн євро інвестицій на інноваційні проєкти до 2023 року. Такі результати свідчать про безпосередній зв'язок між інтеграційною

політикою, доступом до міжнародних ресурсів та підвищенням економічної спроможності територіальних громад.

5. Водночас виявлено низку проблемних аспектів, що обмежують ефективність євроінтеграційних процесів. Одним із ключових факторів є нерівномірність розвитку громад, що особливо проявляється у віддалених, сільських та маломобільних територіях, які мають обмежений доступ до ресурсів, міжнародних програм підтримки та кваліфікованих кадрів.

Низька адміністративна спроможність місцевих органів влади, що виражається у дефіциті професійних кадрів для управління проектами, планування бюджету та взаємодії з міжнародними партнерами, також стримує ефективність інтеграційних процесів. Крім того, обмежена координація між різними рівнями влади ускладнює стратегічне планування та реалізацію довгострокових ініціатив, що потребують комплексного підходу та взаємодії між місцевим, регіональним та державним рівнями.

Не менш значущим є негативний вплив війни, який проявляється у руйнуванні об'єктів інфраструктури, скороченні бюджетних надходжень, переміщенні населення та зменшенні економічної активності у постраждалих регіонах. Ці фактори разом створюють серйозні ризики для стійкого розвитку громад та знижують ефективність європейської інтеграції.

Виявлено, що для подолання цих обмежень необхідне застосування комплексного підходу, який передбачає поєднання фінансових, інституційних та технологічних механізмів. Такий підхід включає удосконалення системи фінансової децентралізації, підвищення кадрового та управлінського потенціалу органів місцевого самоврядування, активне використання цифрових технологій для оптимізації адміністративних процесів, а також ефективну координацію національних і міжнародних програм розвитку. Лише реалізація цих комплексних заходів дозволить підвищити економічну стійкість, самодостатність та конкурентоспроможність територіальних громад України в умовах європейської інтеграції.

6. Систематизовано досвід країн-членів ЄС у забезпеченні економічної самодостатності місцевих громад. Проведений аналіз показав, що країни Європейського Союзу застосовують комплексний підхід до розвитку місцевих громад, який поєднує фінансову автономію, інноваційні технології, міжмуніципальне партнерство та активне використання інвестиційних і грантових інструментів.

Зокрема, у Німеччині значна увага приділяється розширенню фінансових повноважень громад, що дозволяє їм ефективно планувати бюджетні витрати та самостійно залучати інвестиції у розвиток інфраструктури. У Польщі широко застосовуються міжмуніципальні партнерства та програми взаємного обміну досвідом, що підвищує ефективність управління та оптимізує використання ресурсів. Фінляндія та Чехія приділяють особливу увагу цифровізації адміністративних процесів, модернізації послуг та інтеграції громад у європейські проекти, що сприяє підвищенню прозорості, доступності та якості управління.

Було проведено порівняльний аналіз показників фінансової спроможності громад у зазначених країнах, який засвідчив пряму залежність між рівнем децентралізації, ефективністю місцевого управління та економічною стабільністю громад. Встановлено, що громади, які мають високий рівень фінансової автономії та інтегровані у міжмуніципальні партнерства, демонструють більш стійкий економічний розвиток, здатні ефективно реалізовувати стратегічні проекти та оперативно адаптуватися до зовнішніх викликів.

На основі отриманих результатів обґрунтовано комплексний підхід до підвищення економічної спроможності територіальних громад, який передбачає інтеграцію фінансових, інституційних, інноваційних та партнерських інструментів. Було встановлено, що лише за умов узгодженої державної політики, активної участі органів місцевого самоврядування та підтримки міжнародних партнерів українські громади можуть стати локомотивами

соціально-економічного розвитку, підвищити власну конкурентоспроможність та ефективно інтегруватися у європейський економічний та соціальний простір.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що запропоновані рекомендації та моделі розвитку економічної спроможності громад можуть бути безпосередньо використані органами місцевого самоврядування, обласними адміністраціями, асоціаціями територіальних громад, а також міжнародними організаціями, які реалізують програми підтримки місцевого розвитку в Україні. Вони дозволяють підвищити ефективність управління ресурсами, залучення інвестицій, оптимізувати бюджетні витрати та стимулювати розвиток місцевої економіки.

Наукове значення роботи полягає у систематизації теоретичних підходів до визначення економічного потенціалу територіальних громад, узагальненні європейського досвіду та розробці науково обґрунтованих практичних рекомендацій, що сприяють підвищенню економічної спроможності громад в умовах євроінтеграції, а також формують методологічну основу для подальших досліджень у сфері місцевого економічного розвитку та децентралізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація міст України: міжнародна співпраця громад - ключ до розвитку та підтримки України. Асоціація міст України. 11.02.2025. URL: <https://unn.ua/news/asotsiatsiia-orhaniv-mistsevoho-samovriaduvannia-mizhnarodna-spivpratsia-hromad-kliuch-do-rozvytku-ta-pidtrymky-ukrainy> (дата звернення: 02.10.2025)
2. Барановський М. Спроможність територіальних громад України: підходи до оцінки, регіональні відмінності, типізація. Вісник Чернівецького університету : Географія, 2023, 845. С. 77-87.
3. Бородіна О. М., Прокопа І. В., Фраєр О. В. Оцінка інклюзивності сільських спільнот у складі територіальних громад: кейс Локачинської ТГ. Український соціум. 2021. № 4 (79). С. 85-96.
4. Гринчишин І. М. Спроможність територіальних громад: теоретичний дискурс. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. № 6. С. 51–56.
5. Гришко Л. М. Забезпечення економічної спроможності територіальних громад: зарубіжний досвід Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право». 2025. Вип. 39. С. 90-104. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-08>
6. Димченко О. В., Смачило В. В., Рудаченко О. О., Шкурупій К. В. Підприємницька складова в формуванні фінансової спроможності територіальних громад харківського регіону. Комунальне господарство міст, 5(172), 2022. С. 31-35. URL: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2022-5-172-31-35>
7. Дослідження: цифрова трансформація в регіонах. Реформа державного управління. 2023. URL: <https://par.in.ua/information/publications/227> (дата звернення: 22.10.2025)

8. Житомирська регіональна агенція розвитку. «Інформаційна сесія для громад Житомирщини». 17.06.2024. URL: <https://zrda.org/informatsiyana-sesiia-dlia-hromad-zhytomyrshchyny/> (дата звернення: 22.10.2025)
9. Залізнюк В. П., Лазебна І. В. Економічний розвиток територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Актуальні питання економічних наук. №5. 2024.
10. Індекс цифрової трансформації регіонів України 2023. Міністерство цифрової трансформації України. 21.04.2024. URL: <https://hromada.gov.ua/research/indeks-cifrovoyi-transformaciyi-regioniv-ukrayini-2023> (дата звернення: 20.10.2025)
11. Казюк Я. М., Венцель В. Т. Фінансова спроможність територіальних громад як основний елемент у забезпеченні реалізації повноважень органів місцевого самоврядування // Вісник ХНТУ № 1. 2024. С. 357-364.
12. Національний університет «Острозька академія». "EU invested EUR 5,6 mln in 29 grant projects to support cross-border cooperation of the neighbouring communities of Ukraine with Belarus and Moldova" 24.06.2019. URL: <https://www.oa.edu.ua/en/information/news/20191/24-06-01> (дата звернення: 15.10.2025)
13. Обухов Р. Фінансова спроможність територіальних громад у державах-членах ЄС. Економіка та суспільство, (75). 2025. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-13>
14. Оновлена Дія.Цифрова громада: більше можливостей для регіонів. Міністерство цифрової трансформації України. 09.04.2025. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/onovlena-diatsyfrova-hromada-bilshe-mozlyvostey-dlia-rehioniv> (дата звернення: 01.11.2025)
15. Партнери виділять £150 млн постраждалим громадам. Міністерство розвитку громад та територій України. 15.04.2025. URL: <https://mindev.gov.ua/news/na-maizhe-200-mln-pidtrymaiut-partnery-postrazhdali-vid-viiny-hromady> (дата звернення: 11.10.2025)

16. Парубець О., Дуброва Ю. Архітектоніка фінансової безпеки територіальних громад України в умовах цифрової трансформації. Проблеми і перспективи економіки та управління, (2 (42), 2025. С. 312–322.
17. Публічне управління і адміністрування в Україні. – Одеса: Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2019. № 12.
18. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997р. №280-97ВР/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 04.11.2025).
19. Пронько Л., Затайдух К., Чорний Я. Економічний розвиток територіальних громад: сутність, особливості та стратегічні перспективи. Економіка та суспільство, (59). 2024.
20. Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2023 рік. Дніпропетровська обласна державна адміністрація. 12.01.2024. URL: <https://adm.dp.gov.ua/news/rezultaty-tsyfrovoi-transformatsii-v-rehionakh-ukrainy-za-2023-rik> (дата звернення: 19.10.2025)
21. Сахно Т. А. Економічне забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад. Бізнес Інформ. 2020. №1. С. 135–142.
22. Спасів Н. Я. Критеріальні ознаки територіальної громади: сучасні науково-методологічні контури. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : вид-во НаУОА, вересень 2018. № 10(38). с. 110–115.
23. Східницька Г. В. Фінансова безпека територіальних громад в умовах децентралізації під час дії військового стану / Г. В. Східницька, Т. О. Шматковська, Р. П. Хірівський // Актуальні питання економічних наук. – 2025. – № 7.
24. Таукешева Т. Д., Даудова Г. В., Прасол В. М. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад. Комунальне господарство міст, 2(169), 2022. С. 79-85.

25. УНН. «95 % of local budgets of Ukraine have already been approved: which regions have been fully approved». 27.12.2024. URL: <https://unn.ua/en/news/95percent-of-local-budgets-of-ukraine-have-already-been-approved-which-regions-have-been-fully-approved> (дата звернення: 08.10.2025)
26. Уроки транскордонного співробітництва для підготовки громад до вступу в ЄС. Cities4Cities | United4Ukraine. 22.04.2025. URL: <https://cities4cities.eu/uroky-transkordonnogo-spivrobitnyctva-dlya-pidgotovky-gromad-do-vstupu-v-yes/> (дата звернення: 18.10.2025)
27. У 2023 році до місцевих бюджетів надійшло 430 млрд гривень. Державна податкова служба України. 22.01.2024. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/748211.html> (дата звернення: 25.10.2025)
28. Фонд Східна Європа. «Конкурс грантів на відновлення: Підтримка ініціатив ОГС із відновлення територіальних громад». 14.08.2025. URL: <https://www.eef.org.ua/en/konkurs-grantiv-na-vidnovlennya/> (дата звернення: 13.10.2025)
29. Хаби цифрової освіти у бібліотеках: як кожен українець та українка може безоплатно прокачати свої цифрові навички. 2024. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/khaby-tsyfrovoi-osvity-u-bibliotekakh-yak-kozhen-ukrayinets-ta-ukrayinka-mozhe-bezoplatno-prokachaty-svoyi-tsyfrovi-navychky> (дата звернення: 20.10.2025)
30. Akadémiai Kiadó. AKJournals. URL: <https://akjournals.com> (дата звернення: 02.11.2025)
31. BDO in Ukraine. “Grant capacity of Ukrainian municipalities: BDO survey 2024–2025”. 2025. URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/news-1/2025/analysis-of-ukrainian-communities-capacity-to-attract-grant-funding> (дата звернення: 13.10.2025)
32. Bertelsmann Stiftung. Local Public Finance in Europe: Country Reports. 2019. URL: <https://www.bertelsmann->

[stiftung.de/fileadmin/files/Projekte/79_Nachhaltige_Finzen/Local_Public_Finance_in_Europe_CountryReports_final4.pdf](https://www.stiftung.de/fileadmin/files/Projekte/79_Nachhaltige_Finzen/Local_Public_Finance_in_Europe_CountryReports_final4.pdf) (дата звернення: 23.10.2025)

33. Bui T. Financial Decentralization and Fiscal Imbalance of Local Budgets in Ukraine / Т. Bui, О. Kovalchuk // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. - 2020. - Т. 5, Вип. 1. - С. 21-26.

34. Council of Europe. “A Charter for local democracy: European Charter of Local Self-Government”. Strasbourg: Council of Europe, n. d. URL: <https://www.coe.int/en/web/congress/european-charter-of-local-self-government> (дата звернення: 26.10.2025)

35. Council of the European Union. EU’s cohesion policy: Council sets out clear guidelines for the future. Brussels, 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/28/eu-s-cohesion-policy-council-sets-out-clear-guidelines-for-the-future/> (дата звернення: 09.10.2025)

36. Council of Europe. Strengthening Ukraine’s resilience through participatory democracy: conclusions of the Council of Europe project on civic participation. 12.11.2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/strengthening-ukraine-s-resilience-through-participatory-democracy-conclusions-of-the-council-of-europe-project-on-civic-participation> (дата звернення: 14.10.2025)

37. Consilium of the European Union. «Council approves €330 billion cohesion legislative package». Brussels, 2021. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/03/03/council-approves-330-billion-cohesion-legislative-package/> (дата звернення: 24.10.2025)

38. Decentralization Net. “The Potential for Property Taxes and Relationship to Homeownership in EU Countries”. 06.04.2025. URL: <https://decentralization.net/2025/04/the-potential-for-property-taxes-and-relationship-to-homeownership-in-eu-countries/> (дата звернення: 05.10.2025)

39. Dekhtyar N., Valaskova K., Deyneka O., Pihul N. Assessment of the level of local budget financial decentralization: Case of Ukraine. Public and Municipal Finance, 9(1). 2020. P. 34-47.

40. DESPRO. Decentralisation NewsLetter. 2018.
URL: https://despro.org.ua/despro/Decentralization%20Newsletter_January_2018_ENG.pdf (дата звернення: 18.10.2025)
41. DESPRO. “Sectoral decentralisation in Ukraine”. 2025.
URL: <https://decentralization.ua/en/european/sectoral> (дата звернення: 29.10.2025)
42. DESPRO Swiss-Ukrainian Decentralisation Support Project.
Decentralisation Newsletter: January 2018. 2018.
URL: https://despro.org.ua/despro/Decentralization%20Newsletter_January_2018_ENG.pdf (дата звернення: 10.10.2025)
43. Dnipropetrovsk Investment Agency. «Decentralization 2024: Results of the year». 24.12.2024. URL: <https://dia.dp.gov.ua/en/decentralization-2024-results-of-the-year/> (дата звернення: 03.11.2025)
44. EIB delivers almost €100 million to Ukraine for recovery projects. European External Action Service. 19.12.2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eib-delivers-almost-%E2%82%AC100-million-ukraine-recovery-projects_en (дата звернення: 01.11.2025)
45. EIB provides over €46 million to improve energy efficiency, urban transport and municipal services in Ukrainian cities. European Investment Bank. 21.10.2025. URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2025-403-eib-provides-over-eur46-million-to-improve-energy-efficiency-urban-transport-and-municipal-services-in-ukrainian-cities> (дата звернення: 11.10.2025)
46. European Commission. European Digital Innovation Hubs (EDIHs) 2025. URL: <https://european-digital-innovation-hubs.ec.europa.eu/uk/node/169596> (дата звернення: 19.10.2025)
47. European Commission. The Ukraine Facility. 2024. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en (дата звернення: 16.10.2025)
48. European Committee of the Regions. «EU integration is ‘critical’ and ‘significant stimulus’ for Ukraine’s cities and regions». Brussels, 25.10.2024. URL:

<https://cor.europa.eu/en/news/eu-integration-critical-and-significant-stimulus-ukraines-cities-and-regions> (дата звернення: 27.10.2025)

49. European Committee of the Regions. «Local and regional leaders demand a real European Administrative Space with enhanced decentralisation and sufficient funding». 20.06.2024. URL: <https://cor.europa.eu/en/news/local-and-regional-leaders-demand-real-european-administrative-space-enhanced-decentralisation-and> (дата звернення: 22.10.2025)

50. European External Action Service (EEAS). “EU and UNDP summarise the results of a year-long project on the development of social services”. 21 06 2024. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-and-undp-summarize-results-year-long-project-development-social-services_en (дата звернення: 04.11.2025)

51. European External Action Service (EEAS). «EU, Member States, and Partners unveil Phase III of U-LEAD with Europe to enhance local governance and development with €62 million support». 18.03.2025. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-member-states-and-partners-unveil-phase-iii-u-lead-europe-enhance-local-governance-and_en?s=232& (дата звернення: 16.10.2025)

52. European Journal of Sustainable Development. Utilising Public Finance to Foster Sustainable Growth in Ukraine: Statistical analysis of public finances dynamics in 2018-2024. 2025. URL: <https://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/1690> (дата звернення: 20.10.2025)

53. European Union. The EU in 2024 — General Report on the activities of the European Union / Chapter 1: The EU’s support for Ukraine. 2024. URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/general-report-2024/en/chapter1.html> (дата звернення: 01.11.2025)

54. European Union for Ukraine (EU4Ukraine). European integration of decentralisation: what Ukraine needs to fulfil for EU accession. 21.12.2023. – URL: <https://eu4ukraine.eu/en/media-en/publications-en/eurointegration-of-decentralization-en.html> (дата звернення: 12.10.2025)

55. Goncharuk N.T. “The capability of amalgamated territorial communities as a key factor in the socio-economic development of territories”, *Studies of Applied Economics*, 39(6), 2021.

56. IMF. “Ukraine: Technical Assistance Report-Fiscal Decentralization and Legal Framework for Fiscal Risk Management and Medium-term Budgeting”. 2010. URL:https://www.imf.org/en/-/media/websites/imf/imported-full-text-pdf/external/pubs/ft/scr/2010/_cr10365.pdf (дата звернення: 13.10.2025)

57. Horizon Europe Office in Ukraine published statistics on the participation of Ukraine in the EU research funding programmes. 2024. URL: <https://ukrainet.eu/2024/08/01/heo-ua-statistics/> (дата звернення: 31.10.2025)

58. KDZ - Centre for Public Administration Research. European Local Government Finances and Local Autonomy. URL: <https://www.kdz.eu/en/news/blog/european-local-government-finances-and-local-autonomy> (дата звернення: 15.10.2025)

59. Lukyanova M., Martsynkevych V., Shvets I., Stupnitsky O. Ukrainian communities at the forefront of reconstruction efforts: Financial sources and their accessibility for municipalities. CEE Bankwatch Network, Ecoaction, 2023. P. 21-29.

60. OECD. *OECD Economic Surveys: Denmark 2002*. 2002. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2002/03/oecd-economic-surveys-denmark-2002_g1ghg6ce/eco_surveys-dnk-2002-en.pdf (дата звернення: 13.10.2025)

61. OECD. *Government at a Glance 2025: Revenues and spending by level of government*. 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/government-at-a-glance-2025_0efd0bcd-en/full-report/revenues-and-spending-by-level-of-government_84942f25.html (дата звернення: 30.10.2025)

62. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance / OECD Multi-level Governance Studies*. — Paris : OECD Publishing, 2022. 316 с. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/rebuilding->

[ukraine-by-reinforcing-regional-and-municipal-governance_63099658/63a6b479-en.pdf](#) (дата звернення: 01.11.2025)

63. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Regional and municipal authorities key to Ukraine’s resilience / Press release. — Paris : OECD, December 2022. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2022/12/regional-and-municipal-authorities-key-to-ukraine-s-resilience.html> (дата звернення: 28.09.2025)

64. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Turning to regions and local governments to rebuild Ukraine / OECD— Paris : OECD, 2022. 8 с. (Approx.). URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/turning-to-regions-and-local-governments-to-rebuild-ukraine_0e2084e0/9510f490-en.pdf (дата звернення: 11.10.2025)

65. Romanova V., Umland A. Chatham House. Ukraine’s Decentralisation Reforms Since 2014: Initial Achievements and Future Challenges. London, 2019. URL: <https://www.chathamhouse.org/2019/09/ukraines-decentralization-reforms-2014/2-why-and-how-local-communities-amalgamate> (дата звернення: 22.10.2025)

66. SocialBoost. «Hromada 4.0». 2023. URL: <https://www.socialboost.ua/projects/hromada-4-0> (дата звернення: 31.10.2025)

67. Transparency International Ukraine. “Participatory Budgeting in Wartime: How Are Cities Involving Citizens in Spending?”. – 2024. URL: <https://ti-ukraine.org/en/news/participatory-budgeting-in-wartime-how-are-cities-involving-citizens-in-spending/> (дата звернення: 02.11.2025)

68. Ukraine economy to contract 30% this year — NBU. Interfax-Ukraine. 15.04.2025. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/general/1064200.html> (дата звернення: 08.10.2025)

69. Ukraine Investment Framework підтримав фінансування проєктів соцжитла, транспорту та муніципальної інфраструктури. Міністерство розвитку громад та територій України. 27.10.2025. URL: <https://mindev.gov.ua/news/ukraine-investment-framework-pidtrymav->

[finansuvannia-proiektiv-sotszhytla-transportu-ta-munitsypalnoi-infrastruktury](#) (дата звернення: 14.10.2025)

70. VASYLIEVA O., BOIKO O. Provision of Capacity Territorial Communities in Ukraine. University Scientific Notes, 2022. (1-2 (85-86), P. 61-68.

71. Verkhovna Rada of Ukraine. The Committee on State Building, Local Governance, Regional and Urban Development approved the Recommendations of the discussion: “New version of the Law of Ukraine ‘On Local Self-Government in Ukraine’ through the prism of the European Charter of Local Self-Government”, ... 22 April 2021. URL: <https://www.rada.gov.ua/en/print/207129.html> (дата звернення: 11.10.2025)

72. Voznyak H., Stasyshyn A., Koval V. Evaluation of self-sufficiency of territorial communities as the basis for ensuring their sustainable development. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, 8(4), 2022. 151–169.